

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
OBCHODNÁ FAKULTA**

Evidenčné číslo: 102004/I/2021/36124048424860420

**UDRŽATEĽNOSŤ CESTOVNÉHO RUCHU AKO FAKTOR ROZVOJA VYBRANÉHO
REGIÓNU SLOVENSKA
(BRATISLAVSKÝ KRAJ)**

Diplomová práca

2021

Bc. Mariam Tchagiashvili

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
OBCHODNÁ FAKULTA**

**UDRŽATEĽNOSŤ CESTOVNÉHO RUCHU AKO FAKTOR ROZVOJA VYBRANÉHO
REGIÓNU SLOVENSKA
(BRATISLAVSKÝ KRAJ)**

Diplomová práca

Študijný program: manažment cestovného ruchu

Študijný odbor: ekonómia a manažment

Školiace pracovisko: katedra služieb a cestovného ruchu

Školiteľ: JUDr. Ing. Frantisek Palko, PhD.

Bratislava 2021

Bc. Mariam Tchagiashvili

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že záverečnú prácu som vypracovala samostatne a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Dátum:

.....
(podpis študenta)

POĎAKOVANIE

Touto cestou by som sa chcela poďakovať svojmu profesorovi, pánovi JUDr. Ing. Františkovi Palkovi, PhD, ktorý ma trpezlivo viedol touto prácou. Ďalej by som chcela poďakovať mojej rodine a priateľom, ktorí ma podporovali počas celého štúdia.

ABSTRAKT

TCHAGIASHVILI, Mariam: Udržateľnosť cestovného ruchu ako faktor rozvoja vybraného regiónu Slovenska. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Obchodná fakulta; Katedra služieb a cestovného ruchu. – Vedúci záverečnej práce: JUDr. Ing. František Palko, PhD. 2021, 86 s.

Cieľom diplomovej práce je monitorovať a navrhovať opatrenia na budovanie udržateľného cestovného ruchu v Bratislavskom kraji na základe dvoch rôznych analýz a politík a cieľov Agendy 2030 OSN.

Práca je zložená z piatich častí. Obsahuje 4 grafy, 13 tabuliek a 6 príloh. Prvá časť práce obsahuje široký prehľad literatúry, je sústredená na teoretické vymedzenie udržateľnosti, udržateľného cestovného ruchu, rozvoj regiónu a východiská jeho rozvoja. V ďalšej časti sú definované hlavné a čiastkové ciele a postupy na ich dosiahnutie. Tretia časť je venovaná popisovaniu metodiky práce a metódy, použité pri získavaní údajov. Štvrtá časť sa začína SWOT analýzou Bratislavského kraja z pohľadu rozvoja udržateľného cestovného ruchu, tiež poskytuje výsledky online výskumu organizácií cestovného ruchu (OOCR, KOOCR) na Slovensku. Záverečná časť sa zaoberá vypracovaním opatrení a procesov, ktoré by mali znamenať pokrok pri dosahovaní udržateľného rozvoja cestovného ruchu v skúmanom regióne. Prínosom práce je priorizovaný zoznam opatrení, ktoré môžu pomôcť rôznym aktérom pôsobiacim v cestovnom ruchu udržateľnejšie a vyváženejšie riadiť obmedzené zdroje, čo prispeje k dosiahnutiu udržateľného rozvoja regiónu.

Kľúčové slová:

- cestovný ruch, destinačný manažment cestovného ruchu, udržateľnosť cestovného ruchu, regionálny rozvoj, vyšší územný celok, krajská organizácia cestovného ruchu

ABSTRACT

TCHAGIASHVILI, Mariam: Sustainability of Tourism as a factor of development of selected region in Slovakia. – University of Economics in Bratislava. Faculty of Commerce; Department of Services and Tourism. – Thesis supervisor: JUDr. Ing. Frantisek Palko, PhD. 2021, 86 p.

The purpose of the final thesis is to monitor and propose measures for building sustainable tourism in the Bratislava region based on two different analyzes and policies and goals of the UN Agenda 2030.

The work is divided in five parts. It includes 4 graphs, 13 tables and 6 attachments. The first part of the thesis contains a broad overview of the literature, is focused on the theoretical definition of sustainability, sustainable tourism, the development of the region and the basis of its development. The next part defines the main and partial aims of the work, procedures for achieving them. The third part is devoted to describing the methodology of work and methods used in data acquisition. The fourth part begins with a SWOT analysis of the Bratislava region in terms of the sustainable tourism development, also provides the results of online research of tourism organizations in Slovakia. The last part relates to developing of measures and processes that should mean progress in achieving sustainable development of tourism in the region.

The contribution of the work is a prioritized list of measures that can support various actors operating in tourism to manage limited resources in a more sustainable and balanced way, that will contribute to achieving sustainable development of the region.

Keywords:

- tourism, destination management of tourism, sustainability of tourism, regional development, higher territorial unit, regional tourism organization

OBSAH

ÚVOD	1
1 STAV RIEŠENEJ PROBLEMATIKY DOMA A V ZAHRANIČÍ	2
1.1 Teoretické vymedzenie regiónu	3
1.1.1 Východiská regionálneho rozvoja	4
1.2 Teoretické vymedzenie udržateľnosti	5
1.3 Udržateľnosť cestovného ruchu	6
1.3.1 Piliere udržateľného cestovného ruchu	9
1.4 Agenda 2030 OSN	12
1.4.1 Agenda 2030 OSN a Slovenská Republika	14
1.5 Agenda 2030 a Cestovný ruch	17
1.5.1 Rozvoj a konkurencieschopnosť Slovenska v kontexte udržateľného rozvoja cestovného ruchu	20
2 CIEĽ PRÁCE	21
3 METODIKA PRÁCE	22
3.1 Prístup a metodika výskumu	22
3.1.1 Zber údajov	22
3.1.2 Analýza údajov	24
3.1.3 Otázky kvality výskumu	25
4 VÝSLEDKY PRÁCE	26
4.1 Analýza Bratislavského kraja z pohľadu rozvoja CR	26
4.1.1 Základná charakteristika	26
4.2 Zhrnutie vnímania organizácií cestovného ruchu	36
4.2.1 Desať identifikovaných problematík pre prioritizáciu	36
4.2.2 Geografická charakteristika respondentov	39
4.2.3 Výsledky matice priorít na Slovensku	40
4.2.4 Výsledky matice priorít v Bratislavskom kraji	45
5 DISKUSIA A ODPORÚČANIA	51
5.1 Opatrenia pre dosiahnutie udržateľného cestovného ruchu prispievajúceho k udržateľnému rozvoju Bratislavského kraja	51
Záver	58
Implikácie práce	60
Obmedzenia práce	60
Zoznam použitej literatúry	61

Prílohy	72
----------------------	-----------

ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka č. 1: Podiel CR na HDP za roky 2017-2019	3
Tabuľka č. 2: SDG Ciele rozdelené podľa 5P	13
Tabuľka č. 3: Hlavné národné postupy smerujúce k implementácii Agendy 2030 na SR	15
Tabuľka č. 4: Odporúčané postupy zainteresovaných strán zamerané na zvýšenie udržateľnosti CR pre dlhodobú konkurencieschopnosť	18
Tabuľka č. 5: Konkurencieschopnosť Slovenska v oblasti CR	20
Tabuľka č. 6: Počet domácich a zahraničných turistov podľa štvrtírokov	30
Tabuľka č. 7: SWOT analýza Bratislavského kraja z pohľadu rozvoja cestovného ruchu	32
Tabuľka č. 8: Prepojenie desiatich identifikovaných problematík s cieľmi Agendy 2030 a s národnými prioritami udržateľného rozvoja na Slovensku do roku 2030	37
Tabuľka č. 9: Prerozdelenie zúčastnených organizácií podľa krajov	40
Tabuľka č. 10: Výsledky matice priorít podľa krajov Slovenska	43
Tabuľka č. 11: Matica priorít. SLOVENSKO	44
Tabuľka č. 12: Výsledky matice priorít podľa organizácií v Bratislavskom kraji	49
Tabuľka č. 13: Matica priorít. BRATISLAVSKÝ KRAJ	50
 Graf č. 1: Medzinárodný cestovný ruch, počet príchodov, 1995 – 2019	2
Graf č. 2: Proces formovania koncepcie udržateľného cestovného ruchu	7
Graf č. 3: Piliere dopadov cestovného ruchu	9
Graf č. 4: Percentá zúčastnených a nezúčastnených organizácií na výskume	39

ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK

Agenda 2030		Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj
BSK		Bratislavský samosprávny kraj
BTB	(BTB)	Bratislavská organizácia cestovného ruchu (<i>Bratislava Tourist Board</i>)
CR		Cestovný ruch
DPH	(VAT)	Daň z pridanej hodnoty (<i>Value-added tax</i>)
HDP	(GDP)	Hrubý domáci produkt (<i>Gross domestic product</i>)
IKT	(ICT)	Medzinárodné komunikačné technológie
ITC	(ITC)	Medzinárodné obchodné centrum (<i>International Trade Centre</i>)
IUCN	(IUCN)	Svetová únia ochrany prírody a prírodných zdrojov (<i>International Union for Conservation of Nature</i>)
IZA		Inštitút zdravotných analýz
KOCR		Krajská organizácia cestovného ruchu
MDVRR SR		Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky
MIRRI SR		Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky
MPRV SR		Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky
NCZI		Národné centrum zdravotníckych informácií
OECD	(OECD)	Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (<i>The Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
OOCR		Oblasťná organizácia cestovného ruchu
OSN	(UN)	Organizácia spojených národov (<i>United Nations</i>)
RCT	(MDG)	Rozvojové ciele tisícročia (<i>Millennium Development Goals</i>)
SACKA	(SATA)	Slovenská Asociácia Cestovných Kancelárií a Cestovných Agentúr (<i>Slovak Association of Tour Operators and Travel Agents</i>)
SBA	(SBA)	Slovak Business Agency
SCR MDV SR		Sekcia cestovného ruchu na Ministerstve dopravy a výstavby Slovenskej republiky
SDG	(SDG)	Cieľ udržateľného rozvoja (<i>Sustainable development goal</i>)
SR		Slovenská republika
ŠU SR		Štatistický úrad Slovenskej republiky
UNCED	(UNCED)	Konferencia OSN o životnom prostredí a rozvoji (<i>The United Conference on Environment and Development</i>)
UNDP	(UNDP)	Rozvojový program OSN (<i>United Nations Development Programme</i>)
UNGA	(UNGA)	Valné zhromaždenie OSN (<i>United Nations General Assembly</i>)
UNWTO/ WTO		Svetová organizácia cestovného ruchu (<i>World tourism organisation</i>)
ÚVZ SR		Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky
VÚC		Vyšší územný celok
WCED	(WCED)	Svetová komisia pre životné prostredie a rozvoj OSN (<i>World Commission on Environment and Development</i>)
WTTC	(WTTC)	Svetová rada cestovného ruchu (<i>The World Travel & Tourism Council</i>)

ÚVOD

Diplomová práca sa zaoberá aktuálnou globálnou výzvou hospodárskeho rozvoja, a to je udržateľnosť a vyváženosť hospodárskeho rastu v kontexte cestovného ruchu, s víziou rozvoja regiónov na Slovensku, v danom prípade Bratislavského kraja, založenom na vnímaní miestnych zainteresovaných strán.

Cieľom diplomovej práce je monitorovať a navrhovať opatrenia na budovanie udržateľného cestovného ruchu v Bratislavskom kraji na základe dvoch rôznych analýz a politík a cieľov Agendy 2030 OSN.

Cieľ je nastavený, aby odpovedal na nasledujúce výskumné otázky: aké sú problémy pri dosahovaní udržateľného cestovného ruchu? (1); ktorá problematika by mala byť podľa účastníkov cestovného ruchu v Bratislavskom kraji považovaná za najvyššiu prioritu pri dosahovaní udržateľnosti cestovného ruchu? (2); zhodujú sa zainteresované strany v oblasti cestovného ruchu na ich vnímaní? (3).

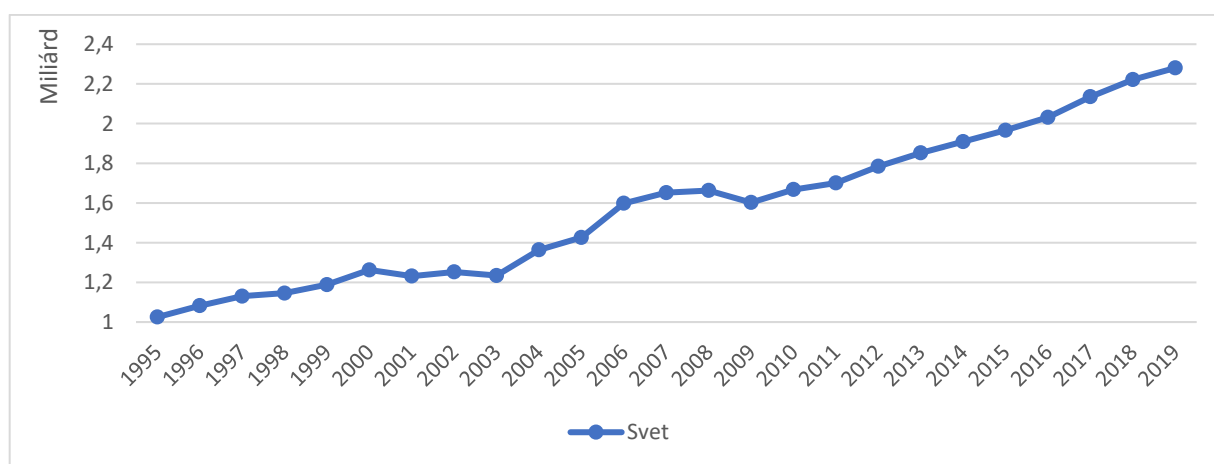
Práca je štruktúrovaná nasledujúcim spôsobom, je zložená z piatich častí a obsahuje 13 tabuliek a 6 príloh. **Prvá časť** je venovaná teoretickému vymedzeniu problematiky udržateľného rozvoja a popisuje súčasnú situáciu v zahraničí a na Slovensku. Obsahuje prehľad literatúry, v ktorej sa skúmajú témy udržateľnosti, udržateľného (rozvoja) cestovného ruchu, región a východiská regionálneho rozvoja. **Druhá časť** sa sústreďuje na definovanie cieľa. **Tretia časť** popisuje metodiku práce a metódy, použité pri získavaní údajov. **V štvrtej časti** práce sme analyzovali Bratislavský kraj z pohľadu rozvoja udržateľného cestovného ruchu a tiež zhrnuli údaje získané z online prieskumu organizácií cestovného ruchu na Slovensku. Opatrenia pre dosiahnutie udržateľného cestovného ruchu prispievajúceho k udržateľnému rozvoju Bratislavského kraja, podľa SWOT analýzy a odpovedí OOCR a KOCR sú predstavené v poslednej časti práce.

1 STAV RIEŠENEJ PROBLEMATIKY DOMA A V ZAHRANIČÍ

V prvej kapitole sme sa sústredili na teoretické vymedzenie regiónu, východiská jeho rozvoja, na zadefinované najrelevantnejšie teoretické pojmy. Snažili sme sa bližšie opísať súčasný stav problematiky udržateľného rozvoja.

V posledných desaťročiach došlo k pozoruhodnému rastu odvetvia cestovného ruchu. Od roku 1995 sa medzinárodný cestovný ruch na celom svete (počet príchodov) zvýšil o 122% (Graf č. 1).

Graf č. 1: Medzinárodný cestovný ruch, počet príchodov, 1995 – 2019

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Svetovej banky ¹

Súčasnne, v posledných rokoch rástol podiel odvetvia cestovného ruchu na globálnom HDP (Tabuľka č. 1). Ekonomický význam cestovného ruchu dnes už nie je spochybiteľný. Podľa správy Svetovej rady cestovného ruchu (ďalej len WTTC) odvetvie v roku 2019 prispelo 8,9 bilióna dolárov k celosvetovému HDP, čo predstavovalo 10,3 % svetového HDP (WTTC 2020, s. 1). V roku 2019 bol cestovný ruch tretou najväčšou exportnou kategóriou na svete (UNWTO 2020, s. 4).

Podľa WTTC (2020, s. 2) v roku 2019 sa vytvorilo 330 miliónov² pracovných miest v odvetví (hotely, reštaurácie, letecké spoločnosti, turistické atrakcie, atď.) (Leiper 1979, s. 400–401), alebo mimo odvetvia (vzdelávanie, bankovníctvo, stavebníctvo, finančné služby atď.)

¹ THE WORLD BANK. *International tourism, number of arrivals*, 1995 – 2019 [online] [cit. 2021-03-20]. Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL>

² Tieto údaje zahŕňajú priame, nepriame a vyvolané (indukované) vplyvy.

Tabuľka č. 1: Podiel CR na HDP za roky 2017-2019

Rok	Podiel CR na HDP (%)	Podiel Priameho HDP CR na HDP (%)
2019	10,3	3,3
2018	10,4	3,2
2017	10,4	3,2

Zdroj: vlastné spracovanie podľa (WTTC 2018, s. 5; 2019, s. 6; 2020, s. 1)

Tieto ekonomické hodnoty sa zdajú byť významné, ale je potrebné myslieť na to, že cestovný ruch veľmi závisí od prírodných a kultúrnych zdrojov (Fletcher et al. 2018, s. 175), má zjavný sociálny dopad (Filiposki et al. 2016) a pri diskusii o príspevku odvetvia v procese rozvoja je potrebné poznamenať, že popri pozitívnych vplyvoch, ak cestovný ruch nie je udržateľne organizovaný, môže mať negatívne dôsledky (Goeldner a Ritchie 2005, s. 470), môže spôsobiť poškodenie kultúrneho dedičstva, poškodenie životného prostredia, chaos medzi miestnymi a hosťami, atď. (UNWTO a ITC 2017, s. 4).

1.1 Teoretické vymedzenie regiónu

Podľa Andersona (1994) pojem *región* pochádza zo 14. storočia z latinského jazyka a označuje diferenciáciu geografickej oblasti. Keďže vtedy tento pojem mal veľmi široký význam, bolo vhodné začleniť do jedného konceptu rôzne druhy základných prvkov (Anderson 1994). Ako uvádza Anderson (1994), Humboldt rozdelil územné jednotky na prírodné regióny na základe klimatických podmienok a dostupných prírodných zdrojov. Neskôr sa objavilo rozdelenie podľa ekonomických regiónov, kde podľa Andersona (1994) má hlavné zásluhy Von Thünen. V porovnaní s predchádzajúcimi dvoma divíziami, rozdelenie na kultúrne regióny bolo najaktuálnejšie s hlavným dôrazom na obyvateľov, keďže región bol definovaný ich kultúrnymi alebo jazykovými normami (Anderson 1994).

Okrem vyššie uvedeného rozdelenia, v literatúre stretávame homogénne, heterogénne alebo prirodzené, administratívne rozdelenie regiónov (Sloboda 2006). Prírodné regióny sa formujú v priebehu času na základe geografických a historických prvkov, kým administratívne regióny sú rozdelené z konkrétnych dôvodov, ako napríklad riadenie regionálnej politiky (Hančlová a Tvrđý 2004). Na základe zákona o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej

republiky³ administratívno-správne územné usporiadanie Slovenskej republiky zahŕňa osem krajov.

Definíciu regiónu stretávame aj v zákone o podpore regionálneho rozvoja⁴, ako územná jednotka, ktorá sa určuje podľa územných jednotiek pridelených na štatistické účely.

1.1.1 Východiská regionálneho rozvoja

Po oboznámení sa s definíciami pojmu *región* je ďalším logickým krokom preskúmať definície regionálneho rozvoja a identifikovať východiská regionálneho rozvoja.

Na základe autorov Pike et al. (2017) pri definovaní pojmu regionálny rozvoj musí byť najskôr zrejmé s akým typom rastu/zlepšovania sa zaoberáme. Podľa Pike et al. (2017) pre mnohých autorov to súviselo hlavne s ekonomickou výkonnosťou územného celku, takže merali rozvoj len na základe ekonomických ukazovateľov. Očividne asimilovali pojem *regionálny rozvoj* len s regionálnym *ekonomickým* rozvojom (Pike et al. 2017).

V posledných desaťročiach podľa Pike et al. (2017) objavili autori, ktorí kritizovali prístup hodnotenia regionálneho rozvoja založený iba na ekonomických ukazovateľoch s odôvodnením že v tomto procese bol nevyhnutný holistický prístup, ktorý by zachytil ďalšie, nemenej dôležité aspekty, ako napríklad blahobyt ľudí (obyvateľov, hostí), vyčerpanie zdrojov atď. V súčasnosti často používaný pojem v kontexte regionálneho rozvoja je *udržateľný regionálny rozvoj*, ktorý zachytáva viac ukazovateľov, tým pokrýva všetky tri piliere udržateľného rozvoja.

Podľa Nijkamp a Abreu (2009) regionálny rozvoj je multidisciplinárny koncept a východiská jeho rozvoja sú značne diverzifikované, ako napr.:

- **množstvo dostupných (prírodných) zdrojov na vytvorenie produktov alebo služieb**, ohľadom tohto bodu je nevyhnutné nájsť rovnováhu medzi tromi piliermi udržateľnosti, dôležitosť zodpovedného využívania prírodných zdrojov je zdôraznená v Agende 2030 v SDG cieľoch č. 6, č. 7, č. 14, č. 15;

³ Zákon č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov, § 8 (1).

⁴ Zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov, § 2, písm. a.

- **dostupnosť a prístup kapitálu**, ktorý podporuje miestne podnikanie a tiež zvyšuje priame zahraničné investície do regiónu, je zdôraznený v SDG celi č. 9, konkrétne v čiastkovom celi č. 9.3;
- **kvalita a kvantita ľudských zdrojov** je základom pre získanie dôstojnej práce, kvalifikovaná pracovná sila tiež posilňuje produktivitu práce a inovácie, o význame kvalitného vzdelávania hovorí SDG cieľ č. 4 a definuje spôsob dosiahnutia;
- **vzájomná závislosť sektorov v regióne**, ktorá môže mať za následok vyšší multiplikačný efekt;
- **kvalita verejných služieb**, ktorá je zvýraznená v SDG cieľoch č. 11 a č. 16, podporuje spokojnosť zákazníkov a vyššie využitie verejných služieb;
- **podnikateľská kultúra**, ktorá je vysoko spojená s cieľmi č. 4 a č. 12, ktorý v sebe zahŕňa existenciu inovatívnych, riskujúcich, motivovaných jednotlivcov, ktorí hľadajú spôsoby zlepšenia;
- **kvalita a dostupnosť fyzických infraštruktúr**, ktorá sa považuje za jeden z rozhodujúcich faktorov úspechu regionálneho rozvoja;
- **rysy investícií v regióne**, napríklad typy investícií, ktoré prispievajú k zamestnanosti, sú vysoko spojené s SDG cieľmi č. 1, č. 2, č. 8;
- **inovácie a pripravenosť IKT**, ktoré slúžia ako základ pre prilákanie a udržanie firiem z odvetvia IKT, pre ktoré je charakteristický potenciál prispieť k regionálnemu rozvoju s vyššou pridanou hodnotou;
- **poloha regiónu** a súvislosti s ďalšími faktormi, ako napr. dostupnosť zdrojov a výrobných faktorov na mieste;
- **regionálna identita a jedinečnosť** (Tödtling 2020), ktorá vytvára konkurenčnú výhodu;

1.2 Teoretické vymedzenie udržateľnosti

V 70-tych rokoch, keď sa objavili veľké ekologické problémy (napr. kyslé dažde a znečistenie ovzdušia) (Grennfelt et al. 2020) sa za dôvod považoval hospodársky rast. Chudoba očividne povzbudzuje ľudí k neudržateľnému využívaniu zdrojov ale kvalitný, udržateľný rast a vyvážené využívanie zdrojov je jedinou cestou k rozvoju (Keeble 1988).

Zásadná diskusia o otázkach životného prostredia sa začala na Štokholmskej konferencii v roku 1972, ktorá bola prvou svetovou konferenciou zaoberajúcou sa týmto problémom (UN 1973).

Samotná koncepcia udržateľného rozvoja sa objavila vo *Svetovej stratégii ochrany životného prostredia* spracovaná Svetovou úniou ochrany prírody a prírodných zdrojov (ďalej len IUCN) v roku 1980. Pôvodným cieľom stratégie bolo pomôcť „pokročiť v dosahovaní udržateľného rozvoja prostredníctvom zachovania živých prírodných zdrojov“ (IUCN 1980 s. 12). Ale, podľa Lélé (1991) stratégia sa namiesto udržateľného rozvoja zaoberala najmä otázkou ekologickej udržateľnosti. Odvtedy sa vyskytli pokusy presne definovať pojem (Lélé 1991), ale najvýstižnejšia, neskôr široko rozšírená a akceptovaná bola definícia zo správy Svetovej komisie pre životné prostredie a rozvoj OSN (ďalej len WCED) s názvom *Naša spoločná budúcnosť*, známa aj ako Brundtlandova správa (WCED 1987, s. 41): „*udržateľný rozvoj je rozvoj, ktorý umožňuje uspokojovanie potrieb súčasných generácií bez toho, aby bola ohrozená schopnosť budúcich generácií uspokojovať svoje vlastné potreby*“.

Podľa Keeble (1988) definícia od WCED (1987, s. 41) zdôrazňuje dve kľúčové myšlienky: po prvé, koncepcia uspokojovania potrieb súčasných generácií, konkrétne potrieb zraniteľných ľudí, prostredníctvom spravodlivého rozdelenia príležitostí a zdrojov; Po druhé, myšlienka obmedziť využívanie zdrojov tak, aby správne slúžili potrebám budúcich generácií.

Pre Elkingtona (1997, s. 55) hlavné ciele vyplývajúce z definície boli nasledovné: kvalitný hospodársky rast, splnenie základných potrieb ľudí, starostlivosť o prírodné zdroje; používanie technológií a minimalizácia rizík; začlenenie ekologických a hospodárskych faktorov do rozhodovacích procesov.

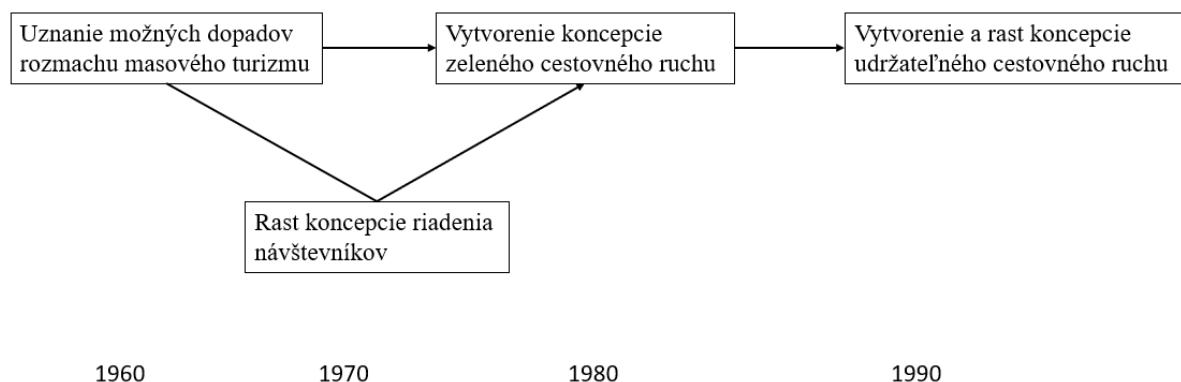
V roku 1997 Elkington definoval koncepciu udržateľnosti s použitím konceptu *Triple Bottom Line* (trojlíniový prístup), teda troch dôležitých oblastí (ekonomický, sociálny a environmentálny) jedného systému, ktoré treba brať do úvahy, kde predmetom diskusie sú činnosti súčasnej generácie a možnosti zostávajúce pre budúce generácie.

1.3 Udržateľnosť cestovného ruchu

Keď sa v roku 1980 objavili pojmy udržateľnosť, udržateľný rozvoj, postupne sa vytvoril koncept udržateľného (rozvoja) cestovného ruchu (McMinn 1997; Swarbrooke 1999, s. 7–8) (Graf č. 2). V tom čase masový cestovný ruch bol považovaný za neudržateľný a ďalšie formy ako alternatívny cestovný ruch, zodpovedný cestovný ruch, ekoturizmus, zelený cestovný

ruch, za prijateľnejšie (Clarke 1997), ale so stálou nedokonalou kombináciou potrieb všetkých zainteresovaných strán. Dosiahnutie udržateľnosti cestovného ruchu znamená zvýšenie udržateľnosti všetkých foriem cestovného ruchu, nielen niektorých (European Travel Commission 2021).

Graf č. 2: Proces formovania koncepcie udržateľného cestovného ruchu

Zdroj: (Swarbrooke 1999, s. 8)

Podľa McMinna (1997) definícia udržateľného cestovného ruchu len pridáva charakteristické prvky cestovného ruchu k všeobecnej definícii udržateľného rozvoja WCED, a ktoré definuje nasledovne: udržateľný „rozvoj cestovného ruchu by mal mať hospodárske výhody, vytvárať sociálne výhody pre miestnu komunitu a nepoškodzovať prírodné prostredie. Okrem toho by sa tieto ciele mali vzťahovať nielen na súčasnú generáciu, ale aj na budúce generácie“ (McMinn 1997, s. 135).

Podobne, pre udržateľný rozvoj cestovného ruchu WTO zabezpečuje uspokojenie potreby súčasných zainteresovaných strán cestovného ruchu (turistov a hostiteľov), zaisťuje, aby boli k dispozícii zdroje na uspokojenie potrieb budúcich generácií a „je zameraný na správu všetkých zdrojov takým spôsobom, aby uspokojoval všetky ekonomické, sociálne a estetické potreby, a zároveň rešpektuje kultúrnu integritu, základné ekologické procesy, biologickú rozmanitosť a systémy podpory života“ (citujeme sekundárne WTO (1998 , s. 21)⁵ cit. podľa Wan a Li (2011, s. 2)).

⁵ UNWTO - INSKEEP, Edward. *Guide for Local Authorities on Developing Sustainable Tourism*. 2. Vyd. Madrid: UNWTO, 1998. 194 s. ISBN: 9789284402809. cit. podľa Wan a Li (2011, s. 2)

Wan a Li (2011) interpretujú udržateľný cestovný ruch na základe definície UNWTO ako rozvojový model, ktorý rieši záujmy a potreby zainteresovaných strán (*Stakeholders*), ako napr.: súčasní turisti, hostitelia regiónu/miestna komunita; organizácie zodpovedné za riadenie zdrojov CR; budúci turisti a hostitelia regiónov.

Goeldner a Ritchie (2005, s. 481), Berno a Bricker (2001) so zohľadnením na prierezovosť odvetvia cestovného ruchu, zdôrazňujú význam zapojenia všetkých zainteresovaných strán pri dosahovaní udržateľnosti cestovného ruchu. To nás vedie k tomu, aby sme presne definovali všetky tieto strany. Podľa Swarbrooke (1999, s. 17) v cestovnom ruchu je sedem kľúčových účastníkov:

- Jednou z hlavných skupín sú **turisti**. Ich záujem, motivácia, vnímanie by malo byť starostlivo skúmané. Povaha CR, robí tento proces zložitým, lebo podľa Bagdana (2019)⁶ ak je našim zámerom poskytovať kvalitné služby a rozvíjať ďalej odvetvie cestovného ruchu, v okamihu pravdy (*in the moment of truth*) sa predpokladá, že budú splnené alebo prekročené očakávania turistov.

- Odvetvie cestovného ruchu je charakterizované ako *labour intensive*, kde sú veľmi dôležité vedomosti, zručnosti, vnímanie a motivácia zamestnancov (Kuslivan et al. 2010). Vzhľadom na to, ďalším veľmi dôležitým aktérom sú **organizácie** (ponúkajúce turistické produkty a služby), ako aj **zamestnanci**. Odvetvie cestovného ruchu občas nepriláka potenciálnych zamestnancov z dôvodu nočnej pracovnej doby, pracovného času počas sviatkov, nejednoznačnosti rolí, časovej tiesni atď. (Deery a Jago 2009). Podľa autorov, má povest', že zamestnancom neponúka rovnováhu medzi pracovným a súkromným životom. Podpora tejto rovnováhy zo strany zamestnávateľov je v cestovnom ruchu veľmi dôležitá pokiaľ má priamy vplyv na kvalitu ponúkaných služieb (Deery a Jago 2015; 2009; Yang 2010).

- Podľa Swarbrooke (1999, s. 17) ďalším kľúčovým účastníkom sú **médiá**. V súčasnosti vplyv a úloha médií, najmä sociálnych médií v cestovnom ruchu, je taká dôležitá ako nikdy predtým (Bhati et al. 2020).

- Úloha **lokálnej/miestnej komunity** v tomto procese je tiež veľmi dôležitá, pokiaľ odvetvie cestovného ruchu má pozitívne alebo môže mať aj negatívne vplyvy na ich sociálny, ekonomický život a na životné prostredie, v ktorom žijú (Filiposki et al. 2016). Ale aj opačným

⁶ BAGDAN, Paul. *Guest Service in the Hospitality Industry*. 2. vyd. US: Kendall Hunt Publishing Co., 2019. **s. 34**. ISBN: 978-1792400735.

smerom, miestna komunita má vplyv na rozvoj cestovného ruchu (Gursoy et al. 2002; Duarte Alonso a Nyanjom 2017).

- **Vládne orgány, miestna samospráva** sú strany, ktoré majú silné nástroje na „*zmenu počasia*“ v CR, majú možnosť ovplyvňovať rozvoj udržateľného cestovného ruchu (Bramwell a Lane 2010).

- Ďalším veľmi dôležitým aktérom sú **neekonomické nátlakové skupiny a mimovládne organizácie**, ktoré môžu prispieť najmä k rozvoju sociálneho a environmentálneho piliera udržateľného cestovného ruchu (Swarbrooke 1999, s. 17).

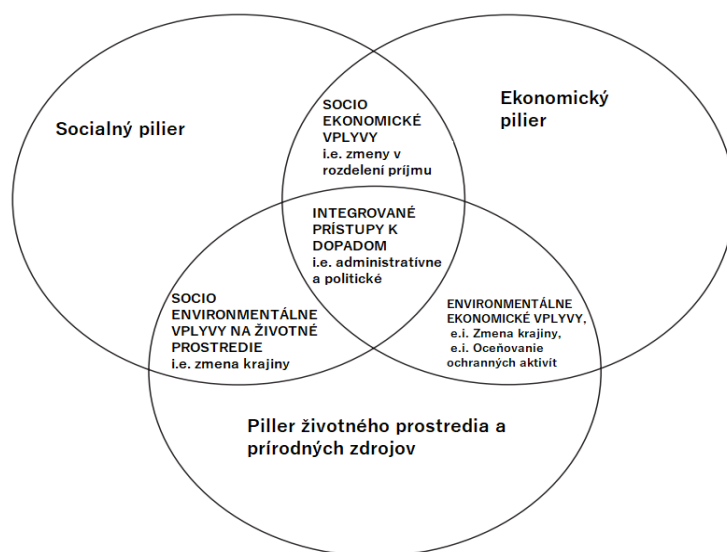
- **Odborníci**, podľa Swarbrooke (1999, s. 17) táto skupina zahŕňa akademických zamestnancov a obchodných konzultantov, ktorí môžu prispieť k zvýšeniu úrovne vedomostí v CR, ako aj k príprave kvalifikovaných ľudských zdrojov.

1.3.1 Piliere udržateľného cestovného ruchu

V definícii udržateľného cestovného ruchu autori (Hall 2008, s. 27–30; Goeldner a Ritchie 2005, s. 479) zdôrazňujú tri piliere udržateľného cestovného ruchu:

- ekonomický
- environmentálny
- sociálny (alebo sociokultúrny)

Graf č. 3: Piliere dopadov cestovného ruchu

Zdroj: (Hall 2008, s. 28)

Predsa, Hall (2008, s. 28) uvádza prekrývanie medzi týmito piliermi (Graf č. 3). Novacká (2013, s.18) prezentuje synergiu troch pilierov rozvoja udržateľného cestovného ruchu, namiesto v minulosti vnímaného iba environmentálneho piliera.

Ekonomický pilier

Z dôvodu zjavných pozitívnych ekonomických účinkov cestovného ruchu sa rozvoj odvetvia stal súčasťou rozvojového plánu mnohých krajín (OECD 2020, s. 27–30). Ekonomická udržateľnosť by mala vyvážiť efektívnosť využívania zdrojov a dlhodobú ziskovosť (Dempsey et al. 2009), ale hodnotenie ekonomických účinkov cestovného ruchu je zložité z dôvodu potreby analyzovať nielen prínosy, ale aj použité zdroje na dosiahnutie tých prínosov (Fletcher et al. 2018, s. 145–172).

Cestovný ruch má priame, nepriame a vyvolané (indukované) ekonomické účinky (Stynes 1997, s. 11–12). Odvetvie môže priamo alebo sekundárne (nepriamo a indukované) prispieť k HDP, k zamestnaniu, zlepšeniu infraštruktúry (Fletcher et al. 2018, s. 146–148; Filiposki et al. 2016), investíciám (Samimi et al. 2013), ktoré sú považované za východiská regionálneho rozvoja.

Existujú aj negatívne účinky, inflácia a finančné úniky (*leakages*) (Fletcher et al. 2018, s. 154–155), náklady na infraštruktúru cestovného ruchu, ekonomická závislosť od cestovného ruchu, sezónna nezamestnanosť, presun pracovných síl z iného odvetvia do odvetvia cestovného ruchu, zvýšené životné náklady (Filiposki et al. 2016).

Environmentálny pilier

Cestovný ruch je vysoko závislý na fyzickom prostredí (Fletcher et al. 2018, s. 175), pretože fyzické prostredie poskytuje silné impulzy na cestovanie do konkrétnej destinácie (Filiposki et al. 2016).

Vyhodnocovanie vplyvov na životné prostredie je dosť ťažké, pretože účinky nie sú z krátkodobého hľadiska veľmi viditeľné (Kavallinis a Pizam 1994). Filiposki et al. (2016) a Kavallinis a Pizam (1994) podľa rôznych autorov zdôrazňujú niektoré negatívne účinky na životné prostredie často spôsobené cestovným ruchom: znečistenie miest, vody, ovzdušia (Saenz-de-Miera a Rosselló 2014; Ahmad et al. 2018), zvýšená spotreba energie (Ahmad et al. 2018), zvýšené problémy s likvidáciou odpadu, poškodenie prírodnej flóry a fauny, nekontrolované zvýšenie výstavby (Gössling 2002), atď.

Podľa Gösslinga (2002, s. 299) „cestovný ruch možno teda považovať za hlavného činiteľa globálnych zmien životného prostredia a táto zmena bude sama o sebe ovplyvnená. Reštrukturalizácia cestovného ruchu smerom k udržateľnosti by preto mala spočívať vo vlastnom záujme.“ Takisto, pre Camus et al. (2012) jedinou cestou k budúcemu rozvoju cestovného ruchu je teda udržateľný cestovný ruch, hľadanie rovnováhy medzi ekonomickým príjmom a využívaním zdrojov s veľmi minimálnymi alebo žiadnymi negatívnymi účinkami.

Na rozdiel od negatívnych účinkov môže odvetvie cestovného ruchu vytvárať príjmy na ochranu flóry a fauny (Faulkner a Tideswell 1997), historických pamiatok a rozvoj rôznych zariadení (Filiposki et al. 2016).

Sociálny (alebo sociokultúrny) pilier

Sociálny (sociokultúrny) pilier udržateľného cestovného ruchu zabezpečuje udržanie jedinečnosti, blahobytu miestnych spoločností a ochranu ich kultúrneho dedičstva v procese rozvoja (Camus et al. 2012). Pred desiatkami rokov cestovný ruch bol považovaný za najväčšiu hrozbu pre kultúrne zdroje obyvateľov (tradície, kultúrne hmotné dedičstvo) (Du Cros 2001), ale keďže sa zvýšila vedomosť turistov o udržateľnosti, pozitívne sa zmenil aj dopyt po udržateľných produktoch/službách a správanie sa tiež zmenilo (Pulido-Fernández a López-Sánchez 2016). Podľa Waligo et al. (2013) na zabezpečenie sociálnej udržateľnosti cestovného ruchu je však nevyhnutné zapojenie všetkých aktérov, nie len turistov.

Pravdepodobnosť dosiahnutia sociálnej udržateľnosti cestovného ruchu sa zvyšuje, ak turisti uprednostňujú ubytovanie, reštaurácie a iné služby vo vlastníctve miestnych obyvateľov alebo nakupujú udržateľné miestne produkty (UNWTO 2019). A na druhej strane, pravdepodobnosť rastie aj keď sa podnikatelia v oblasti cestovného ruchu a zamestnanci starajú o vzdelávanie turistov o kultúrnom hmotnom a nehmotnom dedičstve, o právach a povinnostiach miestnych obyvateľov a turistov, zabezpečujú dostupnosť informácií pre turistov (Miller et al. 2010), alebo keď miestne verejné subjekty zapájajú miestnych obyvateľov do procesu plánovania cestovného ruchu a získavajú ich dôveru (Nunkoo a Ramkissoon 2011; Zhang et al. 2020).

Negatívne sociálne účinky, ktoré môže vyvolávať cestovný ruch, ak nie je riadený udržateľným spôsobom, sú napríklad hluk z preplnených zariadení alebo vytvorený lietadlami, dopravné zápchy, strata jedinečnosti miestnej kultúry, nadmerné používanie a poškodzovanie

kultúrnych zdrojov (Filiposki et al. 2016), zvýšené životné náklady miestnych obyvateľov (Faulkner a Tideswell 1997).

1.4 Agenda 2030 OSN

Najväčšie prekážky udržateľného rozvoja boli základom rozvojových cieľov tisícročia (RCT), rozpracované v roku 2001 (UNGA 2001) na základe Miléniovej deklarácie (UNGA 2000) prijatej v septembri 2000 na Miléniovom samite OSN (Clemens et al. 2007).

Miléniové rozvojové ciele priniesli širokú diskusiu medzi výskumníkmi (Fehling et al. 2013). Boli charakterizované ako veľmi ambiciózne (Oya 2011), nereálne pre niektoré krajiny (Clemens et al. 2007). Na konci roku 2015, napriek tomu, že sa nepodarilo dosiahnuť veľa cieľov (UN 2015), mali niektoré z nich významné zlepšenia (Campbell 2017). Ale potreba lepšieho života pre všetkých sa neskončila a pokračovala podľa UN „*najlepším plánom sveta*“ Agendou 2030 OSN.

Práve v septembri v roku 2015 Svetová komisia OSN pre životné prostredie a rozvoj prijala Agendu 2030 pre udržateľný rozvoj (*Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*). Na rozdiel od Miléniových rozvojových cieľov, Agenda 2030 OSN obsahuje 17 cieľov globálneho udržateľného rozvoja, 169 parciálnych cieľov (UNGA 2015) a 231 jedinečných indikátorov (Príloha č. 1) (UN Statistical Commission 2021). Ciele sú navzájom prepojené, avšak každý z nich je rovnako dôležitý pre konečný výsledok (Salamat 2016).

Cieľom Agendy 2030 je riešenie potrieb súčasných a budúcich zainteresovaných strán a prispievanie k dosiahnutiu udržateľného rozvoja pre celú spoločnosť, vytvorenie lepšieho sveta do roku 2030 (Fonseca a Carvalho 2019). Pri implementácii Agendy 2030 OSN, na rozdiel od miléniových rozvojových cieľov, sú zahrnuté všetky krajiny, takže cieľ bude dosiahnutý do roku 2030, ak každá krajina, verejný a súkromný sektor, bude prispievať k jeho dosiahnutiu udržateľného rozvoja⁷.

⁷ GREEN, Michael. *How We Can Make the World a Better Place by 2030 Michael* [Online] [videosúbor]. YouTube, TED Talks, 2015. [cit. 2020-11-22].

Na základe Agendy 2030 Myongsei⁸ rozdelil 17 cieľov do 5 skupín (5P): Ľudia, Planéta, Prosperita, Mier a Partnerstvo, ktoré sa považujú za kľúčové priority dokumentu (Tabuľka č. 2)

Tabuľka č. 2: SDG Ciele rozdelené podľa 5P

Ľudia (<i>People</i>)	Planéta (<i>Planet</i>)	Prosperita (<i>Prosperity</i>)	Mier (<i>Peace</i>)	Partnerstvo (<i>Partnership</i>)
1. THAKNA ČISTOTA 	6. ČISTÁ VODA A HYGIENA 	7. ČISTOTA A ČISTÁ ENERGIA 	16. MIER, SPRÁVODLIVOSŤ A SLOBODA 	17. PARTNERSTVÁ A CIELE
2. TRNUTÝ HLAV 	12. ODPOVEDNÁ SPOTREBA A VÝROBA 	8. ROSTOVÁ PRÁCA A EKONOMICKÝ RAST 		
3. KVALITA ŽIVOTA A ŽIVOTA 	13. ZACHOVANIE ŽIVOTNÝCH 	9. PRÍRODNÝCH, INOVÁCIA A INFRASTRUKTÚRA 		
4. KVALITNÉ VZDELÁVANIE 	14. ŽIVOT POD VODOU 	10. ODSTRÁNENIE NEROVNOSTÍ 		
5. ROVNOST' POKROKU 	15. ŽIVOT NA PEŤTINE 	11. ODRŽATEĽNÉ MESTÁ A KOMUNITY 		

Zdroje: *vlastné spracovanie podľa Myongsei, pomocou plagátu Informačnej služby OSN Viedeň*⁹

Podľa Myongsei prvá skupina **Ľudia** zahŕňa prvých päť cieľov, ktoré zabezpečujú na celom svete udržateľný rozvoj ľudí riešením ich základných potrieb (cieľ č. 1, č. 2), potrieb osobného rozvoja, zdravia (cieľ č. 3, č. 4) a rovnakých príležitostí pre mužov a ženy (cieľ č. 5). V druhej skupine **Planéta** autor integruje ciele č. 6, č. 12, č. 13, č. 14, č. 15, ktoré riešia environmentálne výzvy sveta. V tejto skupine je príspevok každej krajiny veľmi dôležitý pre konečné výsledky. Cieľ č. 6 hovorí o udržateľnom využívaní vodných zdrojov, čo prináša prístup k čistej vode pre všetkých ľudí. Cieľ č. 12 úzko súvisí s cieľom č. 6 a poukazuje na potrebu udržateľnej spotreby a výroby. Ciele č. 13, č. 14, č. 15, sa zameriavajú na zachovanie a ďalšiu starostlivosť o planétu. Podľa Myongsei ďalšia skupina **Prosperita** sa týka ekonomického rozvoja a zdôrazňuje jeho význam v procese udržateľného rozvoja. Skupina zahŕňa ciele č. 7, č. 8, č. 9, č. 10, č. 11, čistá energia, inovácie, rovnosť, vyrovnaný rast a minimalizácia nerovnováhy - sú to hlavné body. V 21. storočí stále existujú vojny a konflikty na svete a skupina **Mier** (cieľ č. 16) sa zameriava na zmocnenie inštitúcií s cieľom riešiť problémy inými spôsobmi ako vojnou (Myongsei). A posledná skupina **Partnerstvo**, okrem

⁸ MYONGSEI, Sohn. *How to remember the SDGs: The 5 Ps* [Online] [videosúbor], Coursera Inc. [cit. 2021-01-03].

⁹ INFORMAČNÁ SLUŽBA OSN VIEDEŇ. *17 cieľov, ktoré zmenia náš svet* [Online] [cit. 2021-01-03].

toho, že svetoví lídri sa už dohodli na partnerstve smerujúcom k dosiahnutiu cieľa do roku 2030, posledný cieľ č. 17 opäť zdôrazňuje jeho dôležitosť (Myongsei).

1.4.1 Agenda 2030 OSN a Slovenská Republika

V septembri 2015, keď Svetová komisia OSN pre životné prostredie a rozvoj prijala Agendu 2030 pre udržateľný rozvoj, Slovensko bolo jednou z krajín, ktoré ju podpísali.

Podľa MIRRI SR (2020) implementácia Agendy 2030 na Slovensku sa začala dokumentom *Východiská implementácie Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj*¹⁰. A na základe uznesenia vlády SR č. 95 z 2. marca 2016 pod názvom *K Východiskám implementácie Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj*¹¹ za implementáciu Agendy 2030 na Slovensku začali zodpovedať na národnej úrovni - **Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR** a **Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR** - na medzinárodnej úrovni, navyše zodpovedný za tvorbu indikátorov merajúcich udržateľný rozvoj a tiež za monitorovanie týchto indikátorov sa stal **Štatistický úrad SR**. Postupne bola schválená *Koncepcia implementácie Agendy 2030 v medzinárodnom prostredí* a *Návrh postupu vnútroštátnej implementácie Agendy 2030*. V roku 2018 po širokej diskusii medzi zainteresovanými stranami bolo definovaných šesť národných priorít pre udržateľný rozvoj Slovenska do roku 2030¹²:

- **vzdelanie pre dôstojný život**, podporuje SDG ciele č. 4, č. 8 a č. 10;
- **smerovanie k znalostnej a environmentálne udržateľnej ekonomike pri demografických zmenách a meniacom sa globálnom prostredí**, podporuje SDG ciele č. 7, č. 8, č. 9, č. 10, č. 11 a č. 12;
- **znižovanie chudoby a sociálna inklúzia**, podporuje SDG ciele č. 1, č. 2, č. 10;
- **udržateľnosť sídla, regiónov a krajín v kontexte zmeny klímy**, podporuje SDG ciele č. 6, č. 7, č. 11, č. 13, a č. 15;
- **právny štát, demokracia a bezpečnosť**, podporuje SDG ciele č. 5 a č. 16;
- **dobré zdravie**, podporuje SDG ciele č. 3 a č. 10.

¹⁰ VLÁDA SR. *Východiská implementácie Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj* [Online]. Bratislava, 2016 [cit. 2020.11.27].

¹¹ VLÁDA SR. *Uznesenie vlády SR č. 95/2016: K Východiskám implementácie Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj* [Online]. Bratislava, 2016a. 2 s. [cit. 2021-02-16].

¹² VLÁDA SR. *Návrh národných priorít implementácie Agendy 2030* [Online]. Bratislava, 2018. 40 s. [cit. 2020-11-30].

V decembri 2020 vládou SR bola schválená *Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030*. Dokument je sprievodcom pre každého, najmä pre rôzne ministerstvá a verejné orgány, za účelom tvorby spoločnej vízie smerom k udržateľnému rozvoju Slovenska (MIRRI SR 2020a).

Tabuľka č. 3: Hlavné národné postupy smerujúce k implementácii Agendy 2030 na SR

Mesiac/Rok	Postupy
09/2015	Slovensko prijalo záväzok implementovať Agendu 2030
02/2016	Vláda SR prijala prvý dokument týkajúci sa implementácie Agendy 2030 na Slovensku ¹³
01/2017	Vláda SR schválila Konceptiu implementácie Agendy 2030 v medzinárodnom prostredí ¹⁴
07/2017	Vláda SR schválila návrh postupu vnútroštátnej implementácie Agendy 2030 ¹⁵
06/2018	Vláda SR schválila návrh národných priorít pre rozvoj Slovenska do roku 2030 ¹⁶
07/2018	Prvá dobrovoľná správa o pokroku v plnení Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj ¹⁷
09/2020	Správa o dosiahnutých výsledkoch v národných prioritách implementácie Agendy 2030 ¹⁸
12/2020	Vláda SR schválila dlhodobú Víziu a stratégiu rozvoja Slovenska do roku 2030 ¹⁹

Zdroj: vlastné spracovanie podľa MIRRI SR

Podľa najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej Republiky (2019)²⁰ k úplnému prispôbeniu Agendy 2030 OSN v dlhodobých stratégiách Slovenska do roku 2019 nedošlo, hoci úspešná výkonnosť krajiny v procese dosahovania SDG cieľov už v roku 2020 bola viditeľná. Podľa Sachs et al. (2020) Slovensko sa v globálnom hodnotení dosahovania cieľov udržateľného rozvoja umiestňuje na 27. (zo 166). Na základe rôznych ukazovateľov už dosiahlo požadovanú úroveň na splnenie SDG cieľa č. 1 do roku 2030, ale vzhľadom na to, že je dosiahnutie daného cieľa veľmi ovplyvnené pandémiou (Sachs et al. 2020, s. 4) na udržanie úspechu krajiny bude potrebné neustále sledovať relatívnych ukazovateľov. Pokiaľ ide o

¹³ VLÁDA SR. *Východiská implementácie Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj* [Online]. Bratislava, 2016. [cit. 2020.11.27].

¹⁴ VLÁDA SR. *Konceptia implementácie Agendy 2030 v medzinárodnom prostredí: Zodpovedné Slovensko – udržateľný rozvoj za našimi hranicami* [Online]. Bratislava, 2017. 25 s. [cit. 2020-11-28].

¹⁵ VLÁDA SR. *Návrh postupu vnútroštátnej implementácie Agendy 2030* [Online]. Bratislava, 2017a. 18 s. [cit. 2020-11-28].

¹⁶ VLÁDA SR. *Návrh národných priorít implementácie Agendy 2030* [Online]. Bratislava, 2018. 40 s. [cit. 2020-11-30].

¹⁷ DEPUTY PRIME MINISTER'S OFFICE FOR INVESTMENTS AND INFORMATIZATION OF THE SLOVAK REPUBLIC. *Agenda 2030: Voluntary National Review of the Slovak Republic on the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development* [Online]. Bratislava, 2018. 62 s. [cit. 2020-11-30].

¹⁸ MIRRI SR. *Správa o dosiahnutých výsledkoch v národných prioritách implementácie Agendy 2030* [Online]. Bratislava, 2020. 61 s. [cit. 2020-12-05].

¹⁹ MIRRI SR. *Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030* [Online]. Bratislava, 2020. 53 s. [cit. 2021-01-30].

²⁰ NAJvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky. *Performance Audit of Preparedness for Implementation of Sustainable Development Goals* [Online]. Bratislava, 2019. [cit. 2021-01-30].

výkonnosť Slovenska pri dosahovaní ďalších cieľov, sú rozdelené do 4 pilierov: ciele, pri ktorých stále zostávajú menšie výzvy pre úplné dosiahnutie (SDG ciele č. 3, č. 6, č. 10, č. 11, č. 15); ciele, kde pretrvávajú značné výzvy (SDG ciele č. 4, č. 5, č. 7, č. 8, č. 12, č. 16, č. 17); ciele pre splnenie ktorých má krajina dosť veľkých výziev (SDG ciele č. 2, č. 9, č. 13); a posledný cieľ č. 14, pre ktorý nie sú k dispozícii informácie (Sachs et al. 2020).

Pozrime sa hlbšie podľa pilierov na úroveň Slovenska pri dosahovaní udržateľného rozvoja do roku 2030 na základe *správy o udržateľnom rozvoji do roku 2020*. V procese dosahovania **SDG cieľa č. 3** do roku 2030 podľa správy existovali menšie výzvy, ale kvôli pandémie dosiahnutie tohto cieľa sa stalo oveľa ťažšie, keďže COVID-19 ovplyvňoval nielen fyzické, ale aj duševné zdravie (Sachs et al. 2020, s. 4). Podľa správy **SDG cieľ č. 11** tiež patrí do skupiny cieľov, kde výkon Slovenska je relatívne dobrý. Podľa Elbanna et al. (2016) strategické plánovanie je jedným z kľúčových faktorov úspechu, v súvislosti s tým je pozoruhodné, že v dôsledku plánovania rozvoja verejnej dopravy (MDVRR SR 2017) a jej realizácie, podiel obyvateľov spokojných s verejnou dopravou v krajine sa stal v súlade s vyžadovanou úrovňou na dosiahnutie cieľa (Sachs et al. 2020, s. 410–411). Na základe správy, celková výkonnosť Slovenska pri dosahovaní **SDG cieľa č. 15** do roku 2030 je pozitívna, napríklad výmera zalesnenej pôdy sa za posledné roky neznížila²¹. Pokiaľ ide o ďalšie ukazovatele aj tam sú pozitívne trendy zaznamenané (Sachs et al. 2020, s. 410–411).

Ďalšou skupinou sú ciele, kde podľa *správy o udržateľnom rozvoji do roku 2020* čelíme značným výzvam. Podľa Sachs et al. (2020, s. 410–411) a OECD (2021) pri dosahovaní **SDG cieľa č. 4** výzvy v oblasti dosiahnutia terciárneho vzdelania stále pretrvávajú. Stretávame sa s vyššími problémami pokiaľ ide o zapojenie populácie do celoživotného vzdelávania, na základe EUROSTAT (2019) citované MIRRI SR (2020b, s. 9) krajina výrazne zaostáva za ostatnými krajinami a európskym priemerom. Výkonnosť Slovenska pri dosahovaní **SDG cieľa č. 5** na základe väčšiny ukazovateľov používaných v *správe o udržateľnom rozvoji do roku 2020* je takmer v súlade s požadovanou úrovňou, ale keď hovoríme o rodovej rovnosti, ukazovateľom, ktorému musí Slovensko venovať pozornosť je rodový mzdový rozdiel, ktorý je stále vyšší ako má väčšina krajín EÚ a priemer EÚ (EUROSTAT 2021). Keď hovoríme o dosiahnutí **SDG cieľa č. 7**, malý podiel obnoviteľnej energie na celkových dodávkach primárnej energie zostáva

²¹ FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS (FAO), FOREST EUROPE (FE). *Area of wooded land* [online] [cit.2021-04-10]. Online data code: FOR_AREA.

pre krajinu hlavnou výzvou (EUROSTAT 2018-2019, citované MIRRI SR 2020b, s. 10). **SDG cieľa č. 8** je jedným z cieľov, do ktorých môže udržateľný cestovný ruch najviac prispieť (UNWTO a UNDP 2017, s. 15). Podľa Sachs et al. (2020, s. 4, 410–411) do roku 2020 pokrok Slovenska pri dosahovaní daného cieľa bol viditeľný, ale opäť v krátkodobom horizonte COVID-19 ovplyvnil sady ukazovateľov ako napríklad počet podnikov CR nútených dočasne prestať fungovať, miera nezamestnanosti (ŠÚ SR 2020) atď. V súvislosti s dosahovaním **SDG cieľa č. 12** výkon krajiny je hodnotený ako stále nízky, tiež chýbajú aktualizované údaje (Sachs et al. 2020, s. 410–411). Podľa MIRRI SR (2020b, s. 21–29) výkonnosť Slovenska pri dosahovaní cieľa je možné zlepšiť vedením k obehovému hospodárstvu a tiež implementáciou zeleného verejného obstarávania.

Podľa *správy o udržateľnom rozvoji do roku 2020* pri plnení ďalších cieľov čelí Slovensko veľkým výzvam. Smerom k dosiahnutiu požadovanej úrovne na splnenie **SDG cieľa č. 2** do 2030 hlavnou výzvou Slovenska je vysoká trofická úroveň, ktorá ukazuje, že v krajine úroveň spotreby zvierat, ktoré využívajú veľa energie na rozvoj, je vysoká. Keď sa pozrieme na *správu o udržateľnom rozvoji do roku 2020* na splnenie **SDG cieľa č. 9**, výdavky na výskum a vývoj sú na dosiahnutie cieľa do roku 2030 a počet výskumných pracovníkov v krajine stagnuje alebo sa zvyšuje len o málo (EUROSTAT 2021a).

1.5 Agenda 2030 a Cestovný ruch

Diskutuje sa o tom, či odvetvie cestovného ruchu, kde väčšina aktérov zameraných na zisk, a stále existujú dôkazy o negatívnych dopadoch na životné prostredie (Fletcher et al. 2018, s. 176), môže významne prispieť k vytvoreniu udržateľného sveta.

Podľa UNWTO odvetvie cestovného ruchu má potenciál hrať dôležitú úlohu pri dosahovaní všetkých cieľov udržateľného rozvoja spoločným úsilím všetkých zainteresovaných strán (Tabuľka č. 4) ale očakávaný prínos udržateľného cestovného ruchu je zdôraznený najmä v rámci cieľov č. 8, č. 12, č. 14 (Príloha č. 2) (UNWTO a UNDP 2017). Na druhej strane, Hall (2019), Gössling et al. (2021) uvádzajú, že v procese dosahovania cieľov UNWTO sa zameriava viac na rast cestovného ruchu ako na napredovanie v rámci cieľov udržateľného rozvoja v celom rozsahu.

Tabuľka č. 4: Odporúčané postupy zainteresovaných strán zamerané na zvýšenie udržateľnosti CR pre dlhodobú konkurencieschopnosť

SDG CIELE	VLÁDA/VEREJNÝ SEKTOR	PODNIKY / MIMOVLÁDNE ORGANIZÁCIE	JEDNOTLIVCI
SDG1 Žiadna chudoba	- Využívať zdroje z miestneho CR na zlepšovanie stavu; zraniteľných skupín	- Zamestnanie miestnych obyvateľov - Nákup miestnych výrobkov	- Nákup miestnych výrobkov/služieb
SDG2 Žiadny hlad	- Podpora miestnej udržateľnej výroby	- Darovanie potravín (v reštauráciách, hoteloch, obchodoch atď.) (Government of Slovenia 2020, s. 27)	- Zabrániť plytvaniu potravinami (najmä v hoteloch, reštauráciách)
SDG3 Kvalita zdravia a života	- Zabrániť šíreniu epidémií (napríklad COVID-19, hepatitída, atď.)	- Starostlivosť o rovnováhu medzi pracovným a súkromným životom zamestnancov (Mohanty a Mohanty 2014) - Zaviesť udržateľnú infraštruktúru zameranú na blahobyt hostí (Dube 2020, s. 95)	- Starostlivosť o duševné zdravie a blahobyt návštevou kultúrnych pamiatok (Government of Slovenia 2020, s. 31)
SDG4 Kvalitné vzdelanie	- Podporovať organizácie v CR starajúce sa o profesionálny rozvoj zamestnancov	- Starostlivosť o profesionálny rozvoj zamestnancov	- Zúčastniť sa dlhodobého dobrovoľníckeho CR s cieľom vzdelávať a zdieľať skúsenosti s tými, ktorí zaostávajú kvôli menšiemu počtu príležitostí v okolí
SDG5 Rodová rovnosť	- Podporiť organizácie v CR starajúce sa o rodovú rovnosť	- Podporovať rovnováhu medzi pracovným a súkromným životom žien	- Odstránenie rodových stereotypov
SDG6 Čistá voda a hygiena	- Z príjmov z CR podporovať inovácie v oblasti ochrany vodných zdrojov, <i>implementovať dobré príklady z iných krajín (Government of Slovenia 2020, s. 42)</i>	- Zvýrazniť sociálnu zodpovednosť podnikov smerom k udržateľnému využívaniu vody	- Počas cestovania nákup výrobkov/služieb od výrobcov využívajúcich technológie šetriace vodu a od výrobcov zabráňujúcich kontaminácii vody
SDG7 Dostupná a čistá energia	- Podporiť organizácie starajúce sa o prírodné zdroje	- Povzbudiť hostí, aby využívali environmentálne vhodnejšie druhy dopravy (<i>na príklad Neya Hotel Zdieľanie bicyklov</i> ²²) - Uprednostniť alternatívne zdroje energie	- Počas cestovania nákup výrobkov/služieb od výrobcov využívajúcich alternatívne zdroje energie
SDG8 Dôstojná práca a ekonomický rast	- Podporovať zvýšenie miery účasti mladých v CR	- Zvýšiť mieru zamestnanosti mladých, žien	- Počas cestovania nákup miestnych výrobkov/služieb
SDG9 Priemysel, inovácie a infraštruktúra	- Podporiť (mikro)podnikanie v CR	- Podporovať kvalitné výskumy a inovácie v CR - Zbierať a poskytovať kvalitné údaje pre štatistiku cestovného ruchu - Prijatie nových technológií (Dube 2020, s. 96)	- Podpora miestnych startupov v CR - Poskytovať kvalitné štatistické údaje - Počas cestovania uprednostňovať ekologické, lokálne, inovatívne a udržateľné výrobky

²² NEYA HOTEL LISBOA. *Environmental sustainability* [Online]. Dostupné na: <https://lisboa.neyahotels.com/en/social-responsability/>

SDG10 Zníženie nerovností	- Prispôsobenie verejných služieb (často používané turistami) ľuďom so špeciálnymi potrebami	- Podporovať mieru zamestnanosti ľudí s obmedzenými príležitosťami a špeciálnymi potrebami v spoločnosti	- Zúčastniť sa dlhodobého dobrovoľníckeho cestovného ruchu s cieľom podporovať a zdieľať skúsenosti s tými, ktorí zaostávajú kvôli menšiemu počtu príležitostí v okolí.
SDG11 Udržiateľné mestá a komunity	- Prispôbiť verejné služby (často používané turistami) potrebám turistov - Neustále sa starať o ochranu kultúrnych a prírodných zdrojov	- Zbierať a poskytovať kvalitné údaje pre štatistiku cestovného ruchu a na zdokonalenie produktov/služieb - Povzbudiť hostí, aby využívali environmentálne vhodnejšie zdroje (napr. <i>mobilné bežecké aplikácie, ktoré pomáhajú turistom so záujmom o beh bežať a súčasne spoznávať mesto</i>)	- Poskytnúť kvalitné štatistické údaje pre lepšie plánovanie - Dať prednosť chôdzi na krátke vzdialenosti
SDG12 Zodpovedná spotreba a výroba	- Oceňovanie zodpovedných a udržateľných organizácií pôsobiacich v CR	- Implementovať programy darovania v hoteloch, reštauráciách - Použiť prístup 3R or 10R (Victor T.C. Middleton & Hawkins (1998), citované Nováckou 2013 s.17) ²³ - Eliminovať nadmerné používanie kultúrnych a prírodných zdrojov	- Použiť prístup 3R or 10R (Victor T.C. Middleton & Hawkins (1998), citované Nováckou 2013 s.17) - Získať zmysluplné cestovateľské zážitky formou interakcie s miestnymi, spoznávaním ich tradícií, kultúr atď. Namiesto toho, aby ste strávili iba pár hodín.
SDG13 Ochrana klímy	- Zlepšenie monitorovacích nástrojov v súvislosti s CR	- Prijatie nových technológií vyrábajúce alternatívne zdroje energie (Dube 2020, s. 96)	- Obmedziť zbytočné používanie neudržateľných zdrojov energie
SDG14 Život pod vodou		- Obmedziť používanie neudržateľných materiálov (plastové slamky, jednorazové plastové fľaše, poháre) (Dube 2020)	
SDG15 Život na pevnine	- Využitie príjmu z CR na zlepšenie života na pevnine	- Zvýrazniť sociálnu zodpovednosť podnikov smerom k životu na pevnine	- Počas cestovania minimalizovať množstvo odpadu
SDG16 Mier, spravodlivosť a silné inštitúcie	- Zabezpečiť, aby boli vyhradené práva turistov aj miestnych obyvateľov	- Zvýšiť dostupnosť informácií pre turistov alebo organizácie pôsobiace v CR	
SDG17 Partnerstvá za ciele	- Byť otvorený spolupracovať so zainteresovanými stranami v oblasti CR s cieľom dosiahnuť ciele udržateľného rozvoja	- Aktívne spolupracovať s vládny /verejným sektorom a ďalšími zainteresovanými stranami v oblasti CR s cieľom dosiahnuť ciele udržateľného rozvoja	- Uvedomiť si, čo je udržateľný rozvoj a ciele udržateľného rozvoja podporiť ich dosiahnutie

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Dube (2020), Government of Slovenia (2020), UNWTO (1999), UNWTO a UNDP (2017), UNWTO Platform Tourism for SDGs²⁴

²³ NOVACKÁ, Ľudmila. Cestovný ruch, udržateľnosť a zodpovednosť na medzinárodnom trhu. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2013, **s. 17**. ISBN 978-80-225-3475-8.

²⁴ UNWTO. Platform Tourism for SDGs. [Online]. Dostupné na: <https://tourism4sdgs.org/>

1.5.1 Rozvoj a konkurencieschopnosť Slovenska v kontexte udržateľného rozvoja cestovného ruchu

Celková výkonnosť Slovenska v kontexte udržateľného rozvoja cestovného ruchu hodnotená podľa 14 pilierov a 90 ukazovateľov použitých v *Travel & Tourism Competitiveness Report* (2015, 2017, 2019) je konzistentná, na základe posledných údajov z roku 2019 bolo Slovensko na 60. mieste zo 140 (Calderwood a Soshkin 2019). Krajina sa najviac zlepšila v porovnaní s údajmi z roku 2017 v oblasti cenovej konkurencieschopnosti (Tabuľka č. 5) čo na základe autorov Calderwood a Soshkin (2019) zvyšuje schopnosť destinácie prilákať turistov alebo investorov. Výrazný pokrok je zaznamenaný aj v rozvoji IKT, ktorý je dôležitým prvkom nielen v rozvoji cestovného ruchu, ale aj pri monitorovaní jeho účinkov.

Na druhej strane, krajina sa v pilieri zdravie a hygiena posunula zo 14. miesta na 29. miesto. Čo môže mať negatívny vplyv na obraz destinácie, pretože zdravie a hygiena vždy boli faktorom, ktorému potenciálni turisti venovali pozornosť pri rozhodovaní a dnes z dôvodu COVID-19 je nemožné bagatelizovať jeho dôležitosť.

Tabuľka č. 5: Konkurencieschopnosť Slovenska v oblasti CR

Pilier	2015		2017		2019	
	Rank /141	Score	Rank /136	Score	Rank /140	Score ²⁵
Celkovo	61	3.8	59	3.9	60	4.0
Podnikateľské prostredie	113	3.92	115	4.0	105	4.1
Bezpečnosť a ochrana	55	5.55	54	5.6	57	5.6
Zdravie a hygiena	14	6.42	15	6.5	29	6.2
Ľudské zdroje a trh práce	46	4.75	56	4.7	55	4.7
Pripravenosť IKT	37	5.05	36	5.4	33	5.7
Priorizácia CR	102	4.04	98	4.1	95	4.3
Medzinárodná otvorenosť	43	3.89	46	3.9	47	3.9
Cenová konkurencieschopnosť	80	4.51	62	5.0	71	5.4
Environmentálna udržateľnosť	33	4.49	16	4.8	30	4.7
Infraštruktúra leteckej dopravy	129	1.78	124	1.7	113	2.0
Pozemná a prístavná infraštruktúra	43	4.22	38	4.2	40	4.2
Infraštruktúra služieb CR	43	4.94	63	4.3	61	4.4
Prírodné zdroje	50	3.31	56	3.4	48	3.4
Kultúrne zdroje a obchodný cestovný ruch	94	1.42	84	1.5	73	1.6

Zdroj: (Al-Ibrahim et al. 2015; Calderwood a Soshkin 2019; Crotti a Misrahi 2017)

²⁵ Čísla sa pohybujú od 1 do 7 (1 - najhorší a 7 – najlepší)

2 CIEĽ PRÁCE

Táto kapitola diplomovej práce poskytuje informáciu o hlavných a čiastkových cieľoch práce, o výskumných otázkach na dosahovanie hlavného cieľa.

Cieľom diplomovej práce je na základe SWOT analýzy a matice priorít navrhovať konkrétne opatrenia, ktoré by mali znamenať pokrok pri dosahovaní udržateľného rozvoja CR v Bratislavskom kraji.

Na dosahovanie hlavného cieľa, sme sa zamerali na odpovede na nasledujúce výskumné otázky:

- na základe sekundárnej literatúry, aké sú problémy pri dosahovaní udržateľného cestovného ruchu? (1)
- ktorá problematika by mala byť podľa oblastnej a krajskej organizácie cestovného ruchu v Bratislavskom kraji považovaná za najvyššiu prioritu pre elimináciu pri dosahovaní udržateľnosti cestovného ruchu? (2)
- zhodujú sa oblastné a krajské organizácie cestovného ruchu na ich vnímaní v Bratislavskom kraji? na Slovensku? (3)

Čiastkové ciele diplomovej práce sú nasledovné:

- analýza Bratislavského kraja z pohľadu rozvoja CR (1)
- na základe sekundárnej literatúry navrhnutie desiatich kľúčových problematík, ktoré je potrebné riešiť pre udržateľný rozvoj cestovného ruchu (2)
- skúmanie vnímania organizácií cestovného ruchu v Bratislavskom kraji a na Slovensku v súvislosti s desiatimi kľúčovými problematikami (3)

Bratislavský kraj sme analyzovali z pohľadu rozvoja CR prostredníctvom SWOT analýzy na základe sekundárnych zdrojov. SWOT analýza je pilotovaný prístroj na zber a štruktúrovanie údajov v rôznych oblastiach, ako aj v cestovnom ruchu (Stano et al. 2015, s. 35). Používaním kombinácií medzinárodných a miestnych výziev obmedzujúcich udržateľný rozvoj cestovného ruchu bolo identifikovaných desať problematík pre prioritizáciu.

3 METODIKA PRÁCE

V tejto časti diplomovej práce poskytujeme informáciu o použitých pracovných prístupoch a metódach pri písaní práce, ako aj o technikách zberu a analýzy údajov.

Predmetom skúmania diplomovej práce sú možnosti dosahovania udržateľného rozvoja CR v Bratislavskom kraji.

Existujúce štúdie o udržateľnom cestovnom ruchu, o rozvoji udržateľného cestovného ruchu na Slovensku sa sústreďujú hlavne na vytváranie modelu udržateľného cestovného ruchu (Markovičová a Micháliková 2018), alebo na zistenie názoru aktérov na rozvoj cestovného ruchu ako nástroja udržateľného rozvoja v mikroregióne Biela Orava (Novanská a Brnkaľáková 2014).

V diplomovej práci sme sa snažili zistiť či sa rôzne organizácie cestovného ruchu (OOCR, KOOCR) zhodujú na vnímaní skutočných problémov pri dosahovaní udržateľného cestovného ruchu a na základe analýzy sme navrhovali konkrétne opatrenia, ktoré by mali znamenať pokrok pri dosahovaní udržateľného rozvoja cestovného ruchu.

3.1 Prístup a metodika výskumu

Vo výskume sme analyzovali problém len z pohľadu oblastných a krajských organizácií cestovného ruchu. Metodika výskumu použitá v práci je kombinovaná, kvalitatívny a deskriptívny kvantitatívny prístup pri analýze **primárnych** údajov, kvalitatívny prístup pri analýze **sekundárnych** údajov.

3.1.1 Zber údajov

Zber primárnych údajov

Na získanie primárnych údajov sme použili široko rozšírený prístroj na zber údajov – dopytovanie s využitím formy dotazníkového prieskumu (Baha 2016). Používanie dotazníka má svoje výhody, je ľahko použiteľné a vyhodnotenie výsledkov je jednoduchšie aj pre začiatočníkov, na realizáciu nepotrebuje rozšírené zdroje (Bačíková a Janovská 2018).

Zber dát sme uskutočnili počas mesiacov február-marec v roku 2021. Oslovovali sme všetky OOCR (38) a KOCR (7) uvedené v Registri organizácií cestovného ruchu (k 20. januáru 2021) na webovej stránke ministerstva dopravy a výstavby Slovenskej republiky²⁶.

Po príprave dotazníka, pred distribúciou dotazníkov organizáciám, sme anglickú verziu dotazníka zaslali desiatim magisterským študentom cestovného ruchu v Gruzínsku a v Portugalsku, aby sme si overili, či otázky a identifikované problematiky boli zrozumiteľné.

Prieskum sme uskutočnili v dvoch kolách z dôvodu nízkej návratnosti vyplnených dotazníkov v prvom kole (N=9). Počas prvého kola sme oslovili respondentov elektronicky (pomocou oficiálnych e-mailov organizácií uvedených na ich webových stránkach) a požiadali o vyplnenie dotazníka. Počas druhého kola sme ich oslovili pomocou oficiálnej stránky na Facebooku. Respondenti mohli preposlať dotazník zodpovednej osobe alebo osobe oboznámenej s témou v organizácii.

Návratnosť vyplnených dotazníkov po druhom kole bola 42% (N=19), jeden dotazník sme vylúčili z dôvodu neúplnosti údajov, teda konečný počet pre analýzu bol 18 (N=18) (Tabuľka č. 9).

Dotazník

Štruktúru dotazníka sme zostavili na základe štúdia Al Muneem a Avi (2017). Dotazník práce sme spracovali pomocou formulárov Google, skladal sa z deviatich uzavretých otázok, týkajúcich sa desiatich problematík obmedzujúcich udržateľný rozvoj cestovného ruchu (Príloha č. 6). Znamky v dotazníku od 1 do 3 (od nízkej po vysokú) pre likertovu škálu (Likert scale) boli použité podľa predchádzajúcej štúdie Al Muneem a Avi (2017).

Zber sekundárnych údajov

Na získanie sekundárnych údajov sme využívali odborné časopisy (zo SCOPUS databázy pomocou kľúčových slov *Sustainable tourism development; Agenda 2030*), medzinárodné a národné správy, webové stránky, vládne publikácie týkajúce sa udržateľného cestovného ruchu, Agendu 2030, východiská regionálneho rozvoja.

²⁶ MDVRR SR. *Register organizácií cestovného ruchu*. [cit. 2021.01.20] Dostupné na internete: <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/register-organizacii-cestovneho-ruchu>

3.1.2 Analýza údajov

Na analyzovanie **primárnych údajov** sme použili deskriptívny kvantitatívny prístup. Prieskum bol vypracovaný vo formulári Google. Odpovede sme dostali v programe Excel. Výsledky sme usporiadali a analyzovali tiež pomocou programu Excel používaním deskriptívnych štatistík. Určité závery boli vyvedené pomocou využívania stredných hodnôt: priemer, modus, pretože tieto hodnoty robia výsledky vnímateľnejšie a zrozumiteľnejšie (Baha 2016).

Deskriptívna štatistika má svoje výhody a nevýhody. Na jednej strane, zhromaždené údaje je ľahké vkladať do tabuľky a zhrnúť, vplyv výskumníka na konečné výsledky je minimalizovaný (Lans a Van Der Voordt 2002). Na druhej strane, by mohli vzniknúť chyby v celkových výsledkoch výskumu, pokiaľ dotazník nie je starostlivo vytvorený (Baha 2016), navyše, na konci analýzy kvalitatívneho výskumu je stále potrebný kvalitatívnejší prístup, ktorý by mohla ovplyvniť subjektivita výskumného pracovníka (Lans a Van Der Voordt 2002). Použitie priemeru pri analýze môže stratiť jedinečné odpovede respondentov, avšak v samotnej diplomovej práci vzhľadom na nízky počet respondentov sú priemerné výsledky veľmi podobné pôvodným odpovediam. Ohľadom modusu, niekedy je ťažké urobiť závery, najmä keď je distribúcia hodnôt extrémna.

Na analyzovanie **sekundárnych údajov** sme použili rôzne metódy skúmania:

- Analýza a syntéza
- Porovnávanie a zovšeobecňovanie
- Dedukcia a indukcia
- SWOT analýza

Analýza a syntéza sú najdôležitejšie metódy vedeckej práce (Ristvej a Kampová 2010), preto v danej diplomovej práci sme ich aktívne použili v teoretickej a aj v praktickej časti. Podľa Ristvej a Kampová (2010) analýza je proces skúmania jednotlivých zložiek celého problému, zameraný na nájdenie podstaty a **metóda syntézy** je proces hľadania súvislostí medzi rozloženými časťami.

Porovnávanie je dôležitou súčasťou výskumu, ktorý sa používa na zistenie zhodností a rozdielov medzi viacerými zložkami a **zovšeobecňovanie** je metóda identifikácie spoločných

vlastností objektov a ich prezentovanie vo všeobecnej rovine (Ristvej a Kampová 2010). Tieto metódy sú aktívne použité najmä v praktickej časti, ako aj v teoretickej časti.

Na základe Ristvej a Kampová (2010) **indukcia** je metóda vyvodenia záverov pomocou posudzovania základných dát. V danej diplomovej práci sme používali indukciu pri skonštruovaní SWOT analýzy Bratislavského kraja z hľadiska cestovného ruchu.

Technika **SWOT analýzy** predstavuje maticu so štyrmi piliermi (silné stránky, slabé stránky, príležitosti, riziká) a je to široko používaný rámec hodnotenia. V danej diplomovej práci sme použili nový dizajn **SWOT analýzy** z Neves (2006).

3.1.3 Otázky kvality výskumu

Ohľadom kvality výskumu treba brať do úvahy niekoľko skutočností:

- pilotné testovanie dotazníka, prebehlo iba v anglickom jazyku;
- počet respondentov nemusí byť úplne reprezentatívny (18 zo 45; 40%), ale dostávané odpovede z celej krajiny (relatívne rovnaký počet jednotlivých regiónov) zvyšujú jej reprezentatívnosť;
- vopred sme identifikovali desať problematík pre prioritizáciu na základe sekundárnych zdrojov, neposkytli sme dodatočnú možnosť respondentom pridať svoje vlastné problematiky, ktoré by mohli byť pre nich dôležitejšie, relevantnejšie, aktuálnejšie;
- na rozlíšenie odpovedí podľa regiónov, pomocou formulára Google sme zberali e-mailové adresy respondentov/organizácií, ktoré by mohli mať vplyv na úprimnosť respondentov. Kelman (1961, s. 62) uvádza, že ľudia majú tendenciu odpovedať to, čo väčšina spoločnosti považuje za správne, keď vedia, že ich odpovede môžu byť rozoznateľné.

4 VÝSLEDKY PRÁCE

4.1 Analýza Bratislavského kraja z pohľadu rozvoja CR

4.1.1 Základná charakteristika

Bratislavský kraj podľa rozlohy je najmenším slovenským krajom, nachádza sa v juhozápadnej časti krajiny, susedí s Rakúskom a Maďarskom, zo severnej a východnej strany s Trnavským krajom. Hlavné sídlo Bratislavského kraja je Bratislava, súčasne aj hlavné mesto Slovenskej Republiky (BSK 2021, s. 246-265).

Dostupnosť

Vďaka veľmi stredoeurópskej polohe je región ľahko dostupný prostredníctvom väčšiny druhov dopravy (BSK 2021, s. 41). Podľa BSK (2021, s. 41) práve dostupnosť hrá dôležitú úlohu v regionálnom rozvoji, posilňuje z hľadiska ekonomiky a priťahuje priame zahraničné investície (PZI) do regiónu (BSK 2021, s. 246). Podľa U.S. Department of State (2020) investičné prostredie na Slovensku má svoje pozitívne aj negatívne vlastnosti. Aj keď existuje veľa pozitívnych aspektov ako lacná pracovná sila, alebo už spomenutá skvelá poloha Slovenska, respektíve BSK, pre prístup na západoeurópske trhy, existujúce negatívne aspekty ako neskúsená pracovná sila a stále slabé verejné inštitúcie (U.S. Department of State 2020) môžu prispieť k prílevu PZI namiesto BSK do susedných krajín.

Pokiaľ ide o infraštruktúru alternatívnych druhov dopravy, kým počet ľudí, v prípade počtu turistov využívajúcich bicykel sa časom zvyšuje, rozvíja sa aj potrebná infraštruktúra, ale podľa BSK (2021, s. 137) a Novacká et al. (2018, s. 21) v niektorých častiach BSK stále zaostávame za susednými cezhraničnými regiónmi.

Rozvíjaním zelenej dopravy, infraštruktúry a jej využívaním pri propagácii regiónu, prípadne krajiny, je možné prilákať segment potenciálnych zákazníkov, ktorí sa vždy zaujímajú o zodpovedné cestovanie a svoje stopy počas cesty.

Rozvoj udržateľného cestovného ruchu

Jednou z hlavných myšlienok udržateľného rozvoja je, že nikto nezaostáva za celkovým tempom rozvoja. Napriek tomu, že turistická infraštruktúra a ponúkané služby v niektorých častiach BSK sú rozvinuté, podľa BSK (2021, s. 246-247) stále existujú v regióne miesta, kde je potrebné túto problematiku prehodnotiť a riešiť.

Atraktivita Bratislavského kraja v oblasti udržateľného cestovného ruchu s jeho skvelou polohou je spôsobená ďalšími faktormi, ako napríklad najlepším pomerom ceny a kvality získaných produktov/služieb (BSK 2021, s. 247) ako aj nesezónnym charakterom destinácie. Región je považovaný za celoročnú destináciu kvôli existujúcej rozmanitosti foriem cestovného ruchu (BSK 2014, s. 12–15). Prerozdelenie turistických tokov počas celého roka, ako aj diverzifikácia podľa existujúcich foriem cestovného ruchu v regióne prispieva k udržateľnosti cestovného ruchu, znižuje negatívny vplyv na prírodu a miestne obyvateľstvo. Ale z niektorých stereotypných (Bratislava je len “destinácia na ceste” (MDVRR SR 2013)) alebo skutočných dôvodov (nedostatok služieb na vidieku (BSK 2021, s. 246), slabá propagácia kultúrneho dedičstva (BSK 2015 s. 30, BSK 2021, s. 242), atď.) je však priemerná dĺžka pobytov v BSK stále relatívne krátka (ŠÚ SR 2021).

Posúdenie vplyvu cestovného ruchu si často vyžaduje značné ľudské a finančné zdroje. Pripravenosť IKT v BSK výrazne uľahčuje zhromažďovanie a analyzovanie informácií v CR, umožňuje rýchlo reagovať na nepriaznivé účinky. Ako je známe, eliminácia problému v počiatočnej fáze je vždy menej nákladná ako náprava závažných negatívnych účinkov.

Udržateľný cestovný ruch bude hrať dôležitú úlohu v rozvoji BSK, ak sa v regióne budú ďalej rozvíjať produkty cestovného ruchu, ktorých ekonomické prínosy sa nedosiahnu na úkor negatívnych dopadov na miestne obyvateľstvo a prírodu.

Historické a Kultúrne dedičstvo

Je známe, že región je bohatý na hmotné/nehmotné historické a kultúrne dedičstvo, niektoré z nich (Bratislavské Korunovačné slávnosti, Hrad Devín, Hrad Červený Kameň, atď.) sa veľmi dobre využívajú pri popularizácii BK, prípadne krajiny, ale z hľadiska udržateľného cestovného ruchu bude prínosné vytvárať a propagovať nové produkty/služby CR prispôbené menej známemu historickému a kultúrnemu dedičstvu (Vojenské bunkre, Villa Rustica, Čeklís, atď.).

Výzvami, ktorým bratislavský región podľa BSK (2021, s. 242) z hľadiska historického a kultúrneho dedičstva stále čelí, je ich údržba a obnova. Bohužiaľ sa tiež stáva, že historicko-kultúrna pamiatka pri obnove stráca svoju pôvodnú hodnotu, a teda aj historicko-kultúrny význam.

Jedlá a nápoje

Gastronomické zážitky regiónu vyzerajú byť ovplyvnené tradičnými jedlami susedných krajín. Preto na zachovanie autenticity gastronómie regiónu je potrebné povzbudzovať miestnych obyvateľov, aby ďalej rozvíjali tradičné gastronomické výrobky/služby a následne je potrebná spolupráca viacerých zainteresovaných strán z cestovného ruchu s cieľom zvýšiť ich viditeľnosť. Navyše, väčšina aktuálnych ponúk gastronomického zážitku v Bratislavskom kraji pokrýva iba mesto Bratislava a je mimoriadne ťažké ich nájsť mimo mesta (v tomto prípade môžu byť výnimkou ponuky degustácie vín). Podľa BSK (2021, s. 100-101) Malé Karpaty (svahová časť) je najdôležitejšia vinárska oblasť v regióne, okrem vhodných klimatických podmienok, oblasť sa vyznačuje dlhodobou tradíciou vinárstva.

Okrem vínnych ciest bude zaujímavé v regióne rozvíjať aj nové cesty pre dezerty/iné pochúťky (med), ich existencia a atraktivita môže prispieť k udržateľnému ekonomickému rozvoju celého regiónu.

Prírodné zdroje

Popri historickom/kultúrnom dedičstve prírodné zdroje hrajú hlavnú úlohu v konkurencieschopnosti destinácie v CR (Calderwood a Soshkin 2019). Čo sa týka Bratislavského regiónu podľa BSK (2021, s. 221-224) je pomerne bohatý na prírodné zdroje (Malé Karpaty, jazerá, rieky), a keď sa pozrieme na existujúce zákony/nariadenia, zistíme, že ich ochrana je hlavnou prioritou pre región aj pre krajinu, ale napriek dodnes vynaloženému úsiliu je stále potrebné ďalej zvyšovať povedomie miestnych obyvateľov a hostí o starostlivosti o prírodné zdroje dostupné pre nich a pre ďalšie generácie. BSK (2021, s. 221-224) zdôrazňuje potrebu zvyšovať povedomie o ochrane prírodných zdrojov a dostupných metódach medzi žiakmi a študentmi, aj keď nemenej dôležité je zvyšovanie povedomia ľudí momentálne zamestnaných v cestovnom ruchu.

Vedomosti

Ľudský kapitál je jedným z faktorov, ktoré prispievajú k rozvoju regiónu (Nijkamp a Abreu 2009). Napriek tomu, že sa štát stará o rozvoj ľudského kapitálu s pomocou vzdelávania, poloha regiónu spolu s ďalšími prispievajúcimi faktormi (napr. nižší príjem v porovnaní so susednými krajinami (EUROSTAT 2020) hrá negatívnu rolu z hľadiska udržania skúsenej

pracovnej sily v krajine a spôsobuje odliv vysokokvalifikovaných pracovníkov do susedných krajín (do Rakúska, Českej Republiky) (BSK 2021, s. 246). Pre vyššiu efektívnosť štátnych investícií do ľudského kapitálu je nevyhnutné tomu zabrániť. Pokiaľ ide o úlohu samotného štátu, podpora (mikro)podnikania miestnych obyvateľov prostredníctvom rôznych finančných fondov bude mať pozitívny vplyv na ich rozvoj, ako aj na dostupnosť, rozmanitosť a zlepšenie služieb v rôznych častiach regiónu.

Na druhej strane, zo strany zamestnávateľov pôsobiacich v krajine je potrebná starostlivosť o neustály rozvoj zamestnancov (napr. rozširovaním ich zručnosti/vedomostí prostredníctvom odbornej prípravy alebo ich kariérneho postupu).

Z dôvodu tendencie starnutia populácie (EUROSTAT n.d.) je dôležité udržiavať efektívnosť trhu práce, napr. udržaním mladých ľudí zamestnaných v regióne alebo krajine (Government of Slovenia 2020, s. 51–53). V tomto ohľade je úloha univerzít zásadná, pokiaľ majú možnosť pôsobiť ako sprostredkovatelia medzi študentmi a zamestnávateľmi na trhu, s cieľom pomôcť študentom spojiť ich teoretické vedomosti a zručnosti s praxou. Podľa BSK (2021, s. 246) v Bratislavskom regióne stále chýba prepojenie medzi vysokoškolským vzdelaním a praxou, na základe skúseností vyspelých krajín v oblasti vzdelávania je potrebné prehĺbiť spoluprácu medzi rôznymi inštitútmi s cieľom zvýšiť kvalitu vzdelávania a následne aj úroveň zamestnanosti mladej generácie.

Verejná správa (Governance)

Vzhľadom na prierezový charakter odvetvia cestovného ruchu, záujmy a motivácia zainteresovaných strán sa navzájom často líšia, preto v procese dohody o spoločnej vízii rozvoja udržateľného cestovného ruchu v regióne je nevyhnutná neustála komunikácia medzi nimi.

Existencia národných a regionálnych strategických dokumentov, akčných plánov spojených s cestovným ruchom a monitorovanie ich implementácie prispieva k udržateľnému rozvoju regiónu. Nová výzva (COVID-19) však ukázala, že existujúca byrokracia v krajine výrazne predlžuje čas komunikácie, rozhodovania, aj keď UNWTO vždy konštatuje, že rýchle a správne prispôbenie sa zmenám v cestovnom ruchu často určuje konkurencieschopnosť destinácie.

Účasť verejnosti a mimovládne organizácie

V regióne pôsobia silné neziskové organizácie (Turizmus regiónu Bratislava, BTB, SACKA, atď), ktoré spájajú subjekty pôsobiace v oblasti cestovného ruchu (a nielen ich) a rozvíjajú a propagujú produkty/služby CR v regióne zosúladením spoločných záujmov.

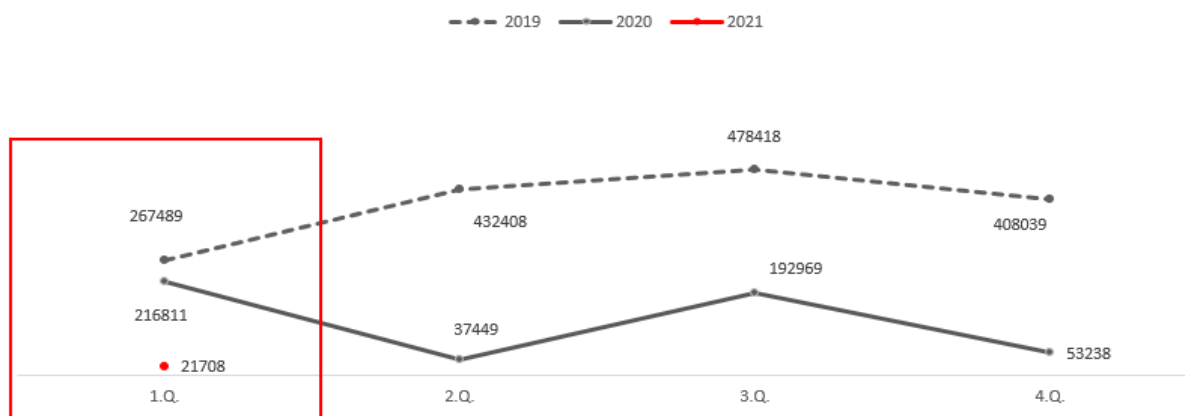
Podľa Nunkoo a Ramkissoon (2011) úspešnosť produktov/služieb cestovného ruchu alebo destinácie je vo vysokej miere ovplyvnená prístupom miestneho obyvateľstva, preto je dôležitá ich účasť nielen v procese plánovania, ale aj v celom životnom cykle. Vysoký nárast používania IKT v dôsledku pandémie COVID-19 výrazne vylepšil online prostriedky na vzájomné zdieľanie informácií a položil základ pre jeho aktívne a efektívne využitie v budúcnosti.

Ekonomická situácia

Podľa údajov z roku 2019 bol v Bratislavskom kraji najvyšší počet zahraničných turistov a prenocovaní, avšak priemerný počet prenocovaní návštevníkov bol najnižší (ŠÚ SR 2021a).

Pod vplyvom pandémie v roku 2020 došlo k výraznému poklesu počtu zahraničných, aj domácich návštevníkov a prenocovaní v regióne (Tabuľka č. 6), ale od roku 2018 do 2020 sa zvýšila priemerná dĺžka prenocovania do 2,3 dní (ŠÚ SR 2021).

Tabuľka č. 6: Počet domácich a zahraničných turistov podľa štvrt'rokov

Zdroj: vlastné spracovanie podľa ŠÚ SR (2021)

Podľa štatistík ubytovacích zariadení, tržby za ubytovanie²⁷ v prípade zahraničných návštevníkov v roku 2020 v porovnaní s rokom 2019 poklesli o 79%, v prípade domácich - na polovicu (o cca 56%) (ŠÚ SR 2021).

Regionálna hrubá pridaná hodnota podľa posledných údajov, v roku 2018 predstavovala 22 833 mil. EUR, kde 5 430 mil. EUR bola z ekonomických činností, pri ktorých obvykle prispieva cestovný ruch (doprava, obchod, stravovanie a ubytovanie). V posledných rokoch (od 2017 do 2019) rastúci trend bol aj v počte návštevníkov kultúrnych inštitúcií (divadlá, múzeá, galérie) (Špilka 2020).

Rovnako ako na celom Slovensku, rodový mzdový rozdiel je problémom aj v Bratislavskom kraji (Špilka 2020).

COVID-19

Slovensko, prípadne BSK, rovnako ako všetky krajiny na svete, je vírusom neustále ovplyvňované (MIRRI SR 2020a, s. 8). Tempo očkovania na Slovensku je dosť spomalené v porovnaní s inými krajinami EU, je nad priemerom EU (Mathieu et al. 2021). Ale, podľa COVID automatu v BSK epidemiologická situácia je priaznivá²⁸.

Podľa Gösslinga et al. (2021) a medzinárodnej organizácie cestovného ruchu, ako napr. UNWTO, COVID-19 dáva celému svetu čas na prehodnotenie budúcnosti cestovného ruchu.

²⁷ S DPH

²⁸ ÚVZ SR, NCZI, IZA. *Covid automat na Slovensku* (31.05-06.07.2021) [cit. 2021-31-05]. Dostupné na: <https://korona.gov.sk/koronavirus-na-slovensku-v-cislach/>

Tabuľka č. 7: SWOT analýza Bratislavského kraja z pohľadu rozvoja cestovného ruchu

	SILNÉ STRÁNKY	SLABÉ STRÁNKY	PRÍLEŽITOSTI	RIZIKÁ	ODPORÚČANIA
<i>Dostupnosť</i>	- Dobrá dostupnosť lietadlom, autom, autobusom, vlakom, loďou atď. (BSK 2021, s. 41) - Vysoký potenciál zelenej dopravy (Novacká et al. 2018, s. 11–21) - Unikátna poloha Bratislavy (Stano et al. 2015, s. 21)	- Slabá infraštruktúra okolo autobusových, vlakových staníc a prístavu (Stano et al. 2015, s. 13) - Nedostatok informácii pre turistov na staniciach - Slabá infraštruktúra pre cykloturistiku v niektorých častiach regiónu (BSK 2021, s. 137)	- Cieľový región na Slovensku pre priame zahraničné investície (BSK 2021, s. 86-88, 246) - Zlepšenie infraštruktúry pre cykloturistiku (BSK 2021, s. 137, 234).	- Susedné atraktívne krajiny (Rakúsko, Česká Republika, Maďarsko) majú možnosť znížiť investičné príležitosti v Bratislavskom kraji	- Propagovať/ podporovať využívanie zelenej dopravy
<i>Rozvoj udržateľného cestovného ruchu</i>	- Celoročná destinácia - Možnosť diverzifikácie toku turistov (BK môže ponúkať rekreačný, športový, poznávací, ekologický, kultúrny, gastronomický, vedecký CR, atď.) (BSK 2014, s. 12–15) - Pripravenosť IKT - Veľa významných športových akcií, podpora zdravého životného štýlu,	- Vysoká koncentrácia turistov v Bratislave (BSK 2021, s. 138, 233, 247) z dôvodu že je považovaná za “destináciu na pár hodín” alebo “destináciu na ceste” (MDVRR SR 2013) - Slabo využívané územie na dlhodobé pobyty (BSK 2021, s. 247) - Nedostatok infraštruktúry a služieb na vidieku (BSK 2021, s. 246)	- Cieľový región na Slovensku pre priame zahraničné investície (BSK 2021, s. 86-88, 246) - Tvorba produktov a rozvoj MICE (napr. incentívny, kongresový cestovný ruch) (BSK 2021, s. 236) - Zvyšovanie povedomia o udržateľnom rozvoji a zvýšených udržateľných prístupoch v cestovnom ruchu	- Väčšie zaťaženie prírodných, kultúrnych zdrojov, miestnych obyvateľov ako pozitívny ekonomický dopad získaný v Bratislave	- Vytvoriť a propagovať zmysluplnú mapu cestovného ruchu (<i>meaningful tourism</i>) napr. <i>Meaningful Travel Platform</i>²⁹ - Stimulovať spoluprácu zainteresovaných strán v oblasti cestovného ruchu v regióne

²⁹ Meaningful travel platform [online]. Dostupné na internete:

<https://meaningfultourismplatform.org/main/#https://tourismcaresdirectory.travpromobile.com?header=false>

	festivaly, vínne cesty (BSK 2014, s. 12–15) - Zvýšený počet cyklistických trás (BSK 2021, s. 247) - Pomer ceny a kvality služieb v CR (BSK 2021, s. 247)	- Nízka motivácia súkromných organizácií investovať prostriedky do výskumu a vývoja	- Zlepšenie infraštruktúry pre rozvoj alternatívnych druhov dopravy (BSK 2021, s. 137, 234)		
<i>Historické a Kultúrne dedičstvo</i>	- Veľa významných akcií (spoločenské, kultúrne atď.) (BSK 2014, s. 13) - Kostoly, hrady a iné zaujímavé pamiatky (BSK 2021, s. 144, BSK 2014 s. 13)	- Slabá propagácia hmotného/nehmotného kultúrneho dedičstva (BSK 2015 s. 30, BSK 2021, s. 242) - Zlý stav hmotného kultúrneho dedičstva (BSK 2015 s. 30, BSK 2021, s. 242) - Prekrývanie záujmov rôznych zainteresovaných strán (napríklad Bernolákovo, historická záhrada (Lenhart 2016, s. 26–28))	- Zvyšovanie povedomia a viac možností na zachovanie Kultúrneho dedičstva - Spolupráca rôznych zainteresovaných strán v CR	- Zhoršenie stavu Historického, Kultúrneho dedičstva (kaštieľov a ich parkov, pamiatok) - Veľa Historických a Kultúrnych budov patrí hlavne súkromným vlastníkom	- Propagácia menej známeho historického/kultúrneho dedičstva (napríklad Vojenské bunkre, Villa Rustica, Čeklís, atď.)
<i>Jedlá a nápoje</i>	- Malé Karpaty (svahová časť) najdôležitejšia vinárska oblasť – (Malokarpatská vínná cesta) (BSK 2021, s. 100-101)	- Nízky počet miestnych gastronomických zážitkov (alebo ťažko vyhľadávané) (BSK 2021, s. 102). - Pokles rozvoja poľnohospodárstva (BSK 2021, s. 247)	- Vytvoriť alebo vylepšiť gastronomické zážitky mimo Bratislavy - Rozvoj agroturizmu (BSK 2021, s. 237) - Potenciál ďalšieho rozvoja vinohradníctva a vinárstva (BSK 2021, s. 235)	- Asimilácia miestnych tradičných jedál a tradičných jedál susedných krajín	- Propagácia menej známych tradičných jedál, sladkostí, nápojov - Zabrániť sezónnosti ponúkaných produktov/služieb (Stano et al. 2015)

<i>Prírodné zdroje</i>	- Malé Karpaty (lesná časť) – rekreačný CR (BSK 2021, s. 221-224) - Jazerá a iné vodné atrakcie	- Prekrývanie záujmov rôznych zainteresovaných strán	- Rozloženie návštevníkov tak, aby nezaťažovali prírodné zdroje (BSK 2021, s. 138, 233, 247) - Väčší dôraz na ochranu prírodných zdrojov (BSK 2021, s. 221-224)	- Lesné požiare - Vysoký počet návštevníkov (znečistenie ovzdušia, vody, pôdy)	- Väčšia podpora udržateľného cestovného ruchu, ktorá v sebe zahŕňa starostlivosť o prírodné zdroje
<i>Vedomosti</i>	- Dobrá úroveň technického rozvoja (Pripravenosť IKT)	- Slabá motivácia pre celoživotné vzdelávanie a rozvoj zručností (BSK 2021, s. 237) - Nízka úroveň profesionálneho rastu - Migrácia kvalifikovanej pracovnej sily (aj v CR) (BSK 2021, s. 246). - Znalosť cudzích jazykov pracovníkmi cestovného ruchu mimo Bratislavy	- Podporiť podnikanie/zamestnávanie najmä študentov (po ukončení štúdia) - Podporiť výskum a inovácie v CR (Stano et al. 2015, s. 14) - Rozvoj ľudských zdrojov v CR - Zvýšiť podporu zamestnancov zo strany zamestnávateľa - Zvýšiť úroveň environmentálneho povedomia miestnych obyvateľov (BSK 2021, s. 221) a hostí	- Starnutie obyvateľstva (BSK 2021, s. 246). - Migrácia kvalifikovanej pracovnej sily (aj v CR) (BSK 2021, s. 246).	- Hlboká a dlhodobá spolupráca rôznych inštitútov s cieľom zvýšiť kvalitu vzdelávania (napr. štúdium s dlhodobou praxou) - Zvýšiť úroveň (mikro)podnikania pomocou rôznych fondov - Zabrániť sezónnemu zamestnaniu v ČR
<i>Verejná správa (Governance)</i>	- Podpora rozvoja udržateľného CR - Strategické dokumenty, akčné plány (BSK 2021, s. 12-14)	- Časovo náročná komunikácia kvôli byrokracii, nedostatok flexibility	- Prispôsobenie verejnej dopravy aj turistom	- Oveľa menej dostupných zdrojov na rozvoj cestovného ruchu kvôli pandémie (SBA 2020, s. 34, 36)	- Neustála komunikácia so všetkými zainteresovanými stranami v cestovnom ruchu, aby vytvorili spoločný pohľad
<i>Účasť verejnosti a</i>	- Mnoho silných neziskových	- Nedostatočná komunikácia a	- Využívanie IKT na zvýšenie komunikácie	- Nízka úroveň účasti verejnosti	- plánovanie spoločných podujatí na diskusiu o

<i>neziskových organizácií</i>	organizácií v CR v regióne	koordinácia medzi organizáciami, alebo medzi verejným a súkromným sektorom	medzi organizáciami alebo miestnymi obyvateľmi a organizáciami		rôznych témach CR, jednoduché výskumy (<i>možno aj online</i>) zamerané na získanie názoru miestnych obyvateľov
<i>Ekonomická situácia</i>	- V roku 2019 vysoká návštevnosť a počet prenocovaní v regióne (ŠÚ SR 2021a)	- Rodový mzdový rozdiel (Špilka 2020, s. 13)	- Využitie príkladov iných krajín, prípadne pokynov medzinárodných organizácií CR (UNWTO) na opätovné spustenie cestovného ruchu	- Výrazný pokles tržieb (ŠÚ SR 2021b) - Vplyv COVID-19 na ekonomiku a najmä na sektor CR v regióne	- Rozloženie návštevníkov do celého regiónu
<i>COVID-19</i>	- Priaznivá epidemiologická situácia v regióne (ÚVZ SR, NCZI, IZA 2021)	- Dost' dlho uzavreté hranice pre turistov kvôli COVID-19 situácii v krajine	- Možnosť poučiť sa zo skutočnej situácie pre budúci rozvoj (Gössling et al. 2021).	- Spomalené tempo očkovania na SK (Mathieu et al. 2021)	- Plánovanie a realizácia cestovného ruchu udržateľnejším spôsobom v BSK

Zdroj: spracované na základe BSK (2014), BSK (2015, 2021), MDVRR SR (2013), Neves (2006, s. 68–71), Novacká et al. (2018), Stano et al. (2015), Špilka (2020, s. 13), ŠÚ SR (2021, 2021b), a vlastné doplnenie

4.2 Zhrnutie vnímania organizácií cestovného ruchu

4.2.1 Desať identifikovaných problematík pre prioritizáciu

Na rozdiel od autorov Al Muneem a Avi (2017), ktorí odhalili desať problematík na riešenie na ceste k dosiahnutiu udržateľného cestovného ruchu, problematiky, ktoré sme identifikovali vzhľadom na súčasnú úroveň rozvoja udržateľného cestovného ruchu na Slovensku, najmä v Bratislavskom kraji a na základe národných/medzinárodných sekundárnych zdrojov, sú nasledovné:

- I Problematika.** Zlá infraštruktúra a zariadenia udržateľného cestovného ruchu
- II Problematika.** Nízka kvalita a dostupnosť služieb na vidieku
- III Problematika.** Nízke využitie kultúrneho, historického a prírodného potenciálu pri budovaní značky destinácie
- IV Problematika.** Nízke povedomie o ochrane životného prostredia, kultúrneho a historického dedičstva
- V Problematika.** Chýba kvalifikovaná pracovná sila
- VI Problematika.** Zlá dostupnosť informácií (pred cestovaním a na mieste)
- VII Problematika.** Poškodenie krajinného rázu, strata osobitosti regiónu
- VIII Problematika.** Nízka miera spolupráce regiónu, (hl.mesta, kompetent.inštitúcie a subjektov CR)
- IX Problematika.** Nízka úroveň mikro-podnikania (micro-entrepreneurship)
- X Problematika.** Absencia nástrojov na monitorovanie udržateľnosti cestovného ruchu

Avšak, nekonzistencia existujúcej infraštruktúry s cieľmi a parciálnymi cieľmi udržateľného rozvoja (I); nízka dostupnosť informácií pre turistov (pred cestovaním a na mieste) (VI); nízka úroveň informovanosti o ochrane dostupných zdrojov (IV) a absencia nástrojov na monitorovanie udržateľnosti cestovného ruchu (X) sú problematiky, ktoré autori Al Muneem a Avi (2017) v pôvodnom štúdiu identifikovali a ukázalo sa že aj na Slovensku, v jeho rôznych krajochoch, je potrebné ich revidovať, následne odstrániť, respektíve zmierniť.

Tabuľka č. 8 ukazuje prepojenie desiatich identifikovaných problematík s cieľmi Agendy 2030 a s národnými prioritami udržateľného rozvoja na Slovensku do roku 2030. I problematika je spojená s SDG cieľmi č. 9 a č. 11, konkrétne s čiastkovými cieľmi č. 9.4, č. 11.2, č. 11.3, č. 11.7 a č. 11.c, ktoré sa zameriavajú na význam a spôsoby zlepšovania udržateľnej infraštruktúry.

II problematika súvisí s SDG cieľom č. 4, lebo zvyšovanie kvality služieb závisí predovšetkým od vedomostí a zručností ľudských zdrojov. Je spojená aj s cieľmi č. 8 a č. 9, pokiaľ ide o dôstojné pracovné podmienky a dostupnosť finančných zdrojov.

Cieľom eliminácie III ako aj IV problematiky, okrem zvýšenia atraktivity destinácie, je ochrana prírodných, historických a kultúrnych zdrojov, na čo sa práve zameriavajú SDG ciele č. 11, č. 12, č. 15, konkrétne čiastkové ciele č. 11.4, č. 12.2, č. 12.8.

V problematika vysoko spojená s SDG cieľom č. 8, kde sa zdôrazňuje potreba zamestnania mladých ľudí po ukončení štúdia a potreba dôstojných pracovných podmienok pre všetkých. Eliminácia V problematiky môže tiež mierne prispieť k dosiahnutiu SDG ciele č. 1, č. 2, č. 3.

VI problematika je spojená s SDG cieľmi č. 4 č. 9, konkrétne s čiastkovým cieľom č. 9.c, kde je zvýraznená potreba technologického rozvoja a prístupu na internet, ktoré sú základom dostupnosti informácií.

Cieľom eliminácie VII problematiky je brániť miestnu kultúru pred stratou osobitosti a spoj s SDG cieľom č. 8, konkrétne s 8.9.

VIII problematika súvisí s SDG cieľom č. 16, konkrétne s čiastkovými cieľmi č. 16.6, č. 16.7, lebo sa tam zdôrazňuje dôležitosť spolupráce rôznych strán, ako aj existencia silných inštitúcií.

IX problematika je spojená s SDG cieľmi č. 8 a č. 9. Konkrétne čiastkový cieľ 8.3 okrem rastu stredných a veľkých podnikov sa zameriava aj na vytváranie podnikov malých, podporujúcich udržateľný rozvoj a čiastkový cieľ 9.3 sa zameriava na zvýšenie dostupnosti finančných zdrojov a na ich rozvoj. Odstránenie IX problematiky môže tiež mierne prispieť k dosiahnutiu SDG ciele č. 1, č. 2, č. 3.

X problematika spoj s SDG cieľom č. 12, konkrétne čiastkovým cieľom č. 12.b, ktorý hovorí o potrebe nástrojov na monitorovanie účinkov udržateľného cestovného ruchu.

Tabuľka č. 8: Prepojenie desiatich identifikovaných problematik s cieľmi Agendy 2030 a s národnými prioritami udržateľného rozvoja na Slovensku do roku 2030

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ PRIORITY/ SDG CIELE					PROBLEMATIKY
Udržateľnosť sídla, regiónov a krajín v kontexte zmeny klímy					
					– III Problematika
					– IV Problematika

Vzdelávanie pre dôstojný život

Smerovanie k znalostnej a environmentálne udržateľnej ekonomike pri demografických zmenách a meniacom sa globálnom prostredí

- II Problematika
- V Problematika
- VI Problematika

znižovanie chudoby a sociálna inklúzia

- I Problematika
- II Problematika
- III Problematika
- IV Problematika
- VI Problematika
- IX Problematika
- X Problematika

Právny štát, demokracia a bezpečnosť

- V Problematika
- IX problematika

Dobré zdravie

- VII Problematika
- VIII Problematika

- V Problematika

Zdroj: vlastné spracovanie pomocou plagátu od informačnej služby OSN Viedeň³⁰

Identifikované problematiky pomocou dotazníka (Príloha č. 6) boli po jednom hodnotené podľa deviatich otázok:

Je ľahké tento problém zmierniť? - cieľom prvej otázky bolo zistiť informácie o vnímaní respondenta ohľadom obtiažnosti zmiernenia problematiky.

Prinesie zmiernenie problému želateľné výsledky? – účelom druhej otázky bolo zistenie informácie o vnímaní účastníka výskumu ohľadom pozitívneho/želateľného vplyvu zmiernenia problematiky.

Je riešenie tohto problému urgentné? – odpoveď na túto otázku poskytovala informácie o vnímaní respondenta ohľadom dôležitosti včasného riešenia problematiky.

Existujú potrebné nástroje, aby sme mohli túto problematiku riešiť? - účelom štvrtej otázky bolo zistenie informácie o vnímaní respondenta ohľadom existujúcich nástrojov na riešenie problematiky.

³⁰ INFORMAČNÁ SLUŽBA OSN VIEDEŇ. 17 cieľov, ktoré zmenia náš svet [Online] [cit. 2021-01-03]. Dostupné na: https://unis.unvienna.org/pdf/2016/SDG/SDG_poster_slovak.pdf

Je personál vyškolený na riešenie tejto témy? - odpoveď na túto otázku poskytovala informácie o vnímaní respondenta ohľadom pripravenosti/kvalifikácie personálu na riešenie problematiky.

Bude zážitok návštevníka posilnený, ak sa problém odstráni, respektíve zmierni? - cieľom šiestej otázky bolo poskytnutie informácie ako respondent vníma úlohu odstránenia, respektíve zmiernenia problematiky pri zlepšovaní turistických zážitkov.

Vylepší sa obraz destinácie, ak sa problém odstráni, respektíve zmierni? – účelom danej otázky bolo zistiť ako respondent vníma rolu odstránenia, respektíve zmiernenia problematiky pri zlepšovaní obrazu destinácie.

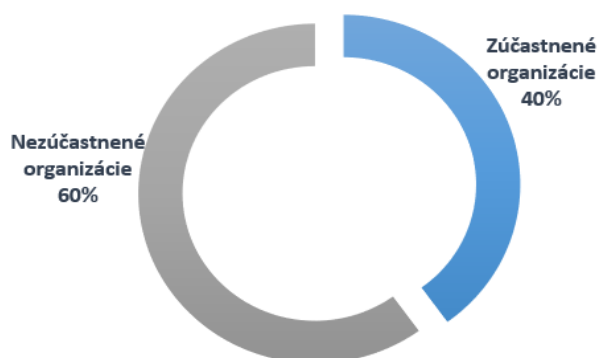
Je jednoduché identifikovať pravdepodobné dopady problému? – cieľom siedmej otázky bolo zistenie informácie o vnímaní respondenta ohľadom obtiažnosti posúdenia pravdepodobných dopadov problematiky.

Bude prínos pre destináciu väčší v porovnaní s nákladmi ktoré sa odhadujú na odstránenie, respektíve zmiernenie problému? - účelom danej otázky bolo zistiť ako respondent vníma prínos pre destináciu v porovnávaní s odhľadanými nákladmi na odstránenie, respektíve zmiernenie problematiky.

4.2.2 Geografická charakteristika respondentov

Ako sme uviedli v metodической časti diplomovej práce konečný počet respondentov bolo 18 organizácií, čo predstavuje 40% z celkového počtu 45 (100%) organizácií cestovného ruchu Graf č. 4 a prerozdelenie zúčastnených organizácií podľa krajov zobrazuje Tabuľka č. 9.

Graf č. 4: Percentá zúčastnených a nezúčastnených organizácií na výskume

Zdroj: vlastné spracovanie pomocou programu Excel

Tabuľka č. 9: Prerozdelenie zúčastnených organizácií podľa krajov

Kraj	Počet organizácií	Kraj	Počet organizácií
Bratislavský	2	Banskobystrický	2
Prešovský	3	Žilinský	3
Košický	2	Trnavský	2
Trenčiansky	2	Nitriansky	2
Celkovo	18		

Zdroj: vlastné spracovanie

4.2.3 Výsledky matice priorít na Slovensku

Na základe aritmetického priemeru odpovedí organizácií na celom Slovensku môžeme povedať, že **VI Problematika** - *Zlá dostupnosť informácií (pred cestovaním a na mieste)* je najľahšie zmierniteľná. Na druhej strane, **VII Problematiku** - *Poškodenie krajinného rázu, strata osobitosti regiónu* respondenti považujú za príliš ťažkú na zmiernenie.

Pokiaľ ide o dobré/želateľné výsledky, podľa hodnotenia zúčastnených organizácií zmiernenie **VI Problematiky** - *Zlá dostupnosť informácií (pred cestovaním a na mieste)* respektíve **V Problematiky** - *Chýba kvalifikovaná pracovná sila* môže najviac priniesť dobré/želateľné výsledky.

Z hľadiska potreby urgentného riešenia problematiky, respondenti považujú **V Problematiku** - *Chýba kvalifikovaná pracovná sila* za najdôležitejšiu riešiť urgentne, respektíve **IV Problematiku** - *Nízke povedomie o ochrane životného prostredia, kultúrneho a historického dedičstva* alebo **VIII Problematiku** - *Nízka miera spolupráce regiónu, (hl.mesta, kompetent.inštitúcií a subjektov CR)*. Za najmenej urgentnú na riešenie vidia **VII Problematiku** - *Poškodenie krajinného rázu, strata osobitosti regiónu*.

Na riešenie každého problému je nevyhnutné mať príslušné nástroje. Na otázku či existujú potrebné prostriedky na riešenie problematiky, podľa organizácií väčšina nástrojov je k dispozícii na odstránenie **VI Problematiky** - *Zlá dostupnosť informácií (pred cestovaním a na mieste)*, respektíve **III Problematiky** - *Nízke využitie kultúrneho, historického a prírodného potenciálu pri budovaní značky destinácie* a **VIII Problematiky** - *Nízka miera spolupráce regiónu, (hl.mesta, kompetent.inštitúcií a subjektov CR)*. Organizácie si myslia, že na

odstránenie **IX Problematiky** - *Nízka úroveň mikro-podnikania (micro-entrepreneurship)* je k dispozícii najmenej nástrojov.

Samotné riešenie problému pomocou nástrojov je ťažké bez vhodných ľudských zdrojov. Podľa respondentov, najviac vyškolený personál je na riešenie **VI Problematiky** - *Zlá dostupnosť informácií (pred cestovaním a na mieste)*, respektíve **III Problematiky** - *Nízke využitie kultúrneho, historického a prírodného potenciálu pri budovaní značky destinácie*, **VIII Problematiku** - *Nízka miera spolupráce regiónu, (hl.mesta, kompetent.inštitúcie a subjektov CR)* a **V Problematiky** - *Chýba kvalifikovaná pracovná sila*. Podľa organizácii miera pripravenosti personálu je najnižšia na riešenie **X Problematiky** - *Absencia nástrojov na monitorovanie udržateľnosti cestovného ruchu* a **II Problematiky** - *Nízka kvalita a dostupnosť služieb na vidieku*.

Cieľom udržateľného cestovného ruchu je dosiahnuť spokojnosť všetkých zainteresovaných strán (Wan a Li 2011). A jedným z najdôležitejších a najväčších prispievateľov k ekonomickému pilieru udržateľného cestovného ruchu je spokojnosť turistov (Bagdan 2019). Na otázku či bude zážitok návštevníka posilnený, ak sa problém odstráni, respektíve zmierni, na základe odpovedí respondentov odstránením **VI Problematiky** - *Zlá dostupnosť informácií (pred cestovaním a na mieste)* bude zážitok návštevníka najviac posilnený, respektíve odstránením **I Problematiky** - *Zlá infraštruktúra a zariadenia udržateľného cestovného ruchu*, **II Problematiky** - *Nízka kvalita a dostupnosť služieb na vidieku*, **III Problematiky** - *Nízke využitie kultúrneho, historického a prírodného potenciálu pri budovaní značky destinácie* a **V Problematiky** - *Chýba kvalifikovaná pracovná sila*. Podľa organizácií má najmenší príspevok k tomuto procesu odstránenie **X Problematiky** - *Absencia nástrojov na monitorovanie udržateľnosti cestovného ruchu*.

Carballo et al. (2015) zdôrazňujú úlohu obrazu destinácie v cestovnom ruchu. Podľa vnímania organizácií, práve v zlepšení obrazu destinácie bude hrať najväčšiu úlohu odstránenie, respektíve zmiernenie **I Problematiky** - *Zlá infraštruktúra a zariadenia udržateľného cestovného ruchu* a **VI Problematiky** - *Zlá dostupnosť informácií (pred cestovaním a na mieste)*.

Podľa autorov uvedených v teoretickej časti, posúdenie dopadu je obzvlášť ťažké v cestovnom ruchu pretože jasné dôsledky niektorých existujúcich problematík sa prejavujú až v dlhodobom horizonte. Respondenti podčiarkujú ťažkosti s hodnotením presných dôsledkov **VII**

Problematiky - *Poškodenie krajinného rázu, strata osobitosti regiónu* a **IX Problematiky** - *Nízka úroveň mikro-podnikania (micro-entrepreneurship)*. Podľa organizácií najjednoduchšie je posúdiť následky v prípade **VI Problematiky** - *Zlá dostupnosť informácií (pred cestovaním a na mieste)*.

Keď hovoríme o cestovnom ruchu ako významnom prispievateľovi stabilnej ekonomiky, v tom prípade sú rozhodnutia založené na pomere očakávaných hodnôt k zdrojom potrebným na ich dosiahnutie. Podľa organizácií odstránenie, respektíve zmiernenie **VI Problematiky** - *Zlá dostupnosť informácií (pred cestovaním a na mieste)* alebo **V Problematiky** - *Chýba kvalifikovaná pracovná sila*, môže mať najväčší prínos v porovnaní použitých zdrojov na jeho minimalizáciu. A naopak, podľa respondentov odstránenie, respektíve zmiernenie **IX Problematiky** - *Nízka úroveň mikro-podnikania (micro-entrepreneurship)* môže mať najmenší prínos v porovnaní použitých zdrojov na jeho minimalizáciu.

Na základe aritmetického priemeru odpovedí organizácií na celom Slovensku prioritou riešenia problematik je nasledovná (Tabuľka č. 11):

1. Priorita:

I Problematika - *Zlá infraštruktúra a zariadenia udržateľného cestovného ruchu*

III Problematika - *Nízke využitie kultúrneho, historického a prírodného potenciálu pri budovaní značky destinácie*

V Problematika - *Chýba kvalifikovaná pracovná sila*

VI Problematika - *Zlá dostupnosť informácií (pred cestovaním a na mieste)*

VIII Problematika - *Nízka miera spolupráce regiónu, (hl.mesta, kompetent.inštitúcie a subjektov CR)*

2. Priorita:

II Problematika - *Nízka kvalita a dostupnosť služieb na vidieku*

IV Problematika - *Nízke povedomie o ochrane životného prostredia, kultúrneho a historického dedičstva*

3. Priorita:

VII Problematika - *Poškodenie krajinného rázu, strata osobitosti regiónu*

IX Problematika - *Nízka úroveň mikro-podnikania (micro-entrepreneurship)*

X Problematika - *Absencia nástrojov na monitorovanie udržateľnosti cestovného ruchu*

Priorita riešenia problematík podľa krajov je zhrnutá v **Tabuľka č. 10** a umožňuje vidieť ako sa vo vnímaní na stanovenie priorít líšia organizácie v rôznych krajoch. Jediná problematika, na ktorej sa všetky kraje zhodujú vo vnímaní ako na 1. priorite na riešenie je **VI Problematika - Zlá dostupnosť informácií (pred cestovaním a na mieste)**. 80% krajov si tiež vybralo **V Problematiku - Chýba kvalifikovaná pracovná sila** ako 1. prioritu na riešenie. Organizácie sa najviac rozchádzali vo vnímaní **II Problematiky - Nízka kvalita a dostupnosť služieb na vidieku**, keďže organizácie v Bratislavskom a Trnavskom kraji ju hodnotia ako 1. prioritu, v Prešovskom, Košickom, Banskobystrickom, Žilinskom, Nitrianskom kraji ako 2. prioritu a v Trenčianskom kraji ako 3. prioritu.

V prípade **I Problematiky - Zlá infraštruktúra a zariadenia udržiavateľného cestovného ruchu** sú všetky kraje rozdelené do dvoch skupín, tie ktoré problematiku vnímajú ako 1. prioritu (Prešovský, Košický, Banskobystrický a Nitriansky kraj) a tí, ktorí ju vnímajú ako 2. prioritu (Bratislavský, Trenčiansky, Žilinský a Trnavský kraj). Rovnako, v prípade **IX Problematiky - Nízka úroveň mikro-podnikania (micro-entrepreneurship)** organizáciami v Prešovskom, Košickom, Banskobystrickom, Trnavskom kraji je to vnímané ako 2. priorita a v ostatných ako 3. priorita. Čo sa týka **X Problematiky - Absencia nástrojov na monitorovanie udržiavateľnosti cestovného ruchu** v Bratislavskom, Trenčianskom, Žilinskom, Trnavskom kraji organizácie vnímajú ako 2. prioritu, v Prešovskom, Košickom Banskobystrickom Nitrianskom kraji ako 3. prioritu.

Tabuľka č. 10: Výsledky matice priorít podľa krajov Slovenska

Problematika	Slovensko	Bratislavský kraj	Prešovský kraj	Košický kraj	Trenčiansky kraj	Banskobystrický kraj	Žilinský kraj	Trnavský kraj	Nitriansky kraj
I	1.	2.	1.	1.	2.	1.	2.	2.	1.
II	2.	1.	2.	2.	3.	2.	2.	1.	2.
III	1.	1.	2.	1.	2.	1.	1.	1.	1.
IV	2.	2.	2.	1.	1.	2.	2.	1.	2.
V	1.	1.	1.	1.	1.	1.	2.	1.	1.
VI	1.	1.	1.	1.	1.	1.	1.	1.	1.
VII	3.	3.	3.	2.	3.	2.	2.	3.	3.
VIII	1.	1.	1.	1.	2.	1.	1.	2.	2.
IX	3.	3.	2.	2.	3.	2.	3.	2.	3.
X	3.	2.	3.	3.	2.	3.	2.	2.	3.

Zdroj: vlastné spracovanie

Vysvetlivky: 1.- 1. priorita, 2. - 2. priorita, 3. - 3. priorita

Tabuľka č. 11: Matica priorít. SLOVENSKO

Problematika →				I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Odpoveď	Nízka	Stredná	Vysoká	Zlá infraštruktúra a zariadenia udržateľného cestovného ruchu.	Nízka kvalita a dostupnosť služieb na vidieku.	Nízke využitie kultúrneho, historického a prírodného potenciálu pri budovaní značky destinácie.	Nízke povedomie o ochrane životného prostredia, kultúrneho a historického dedičstva.	Chýba kvalifikovaná pracovná sila.	Zlá dostupnosť informácií (pred cestovaním a na mieste).	Poškodenie krajinného rázu, strata osobitosti regiónu.	Nízka miera spolupráce regiónu, (hl.mesta, kompetent.inštitúcie a subjektov CR).	Nízka úroveň mikro-podnikania (micro- entrepreneurship)	Absencia nástrojov na monitorovanie udržateľnosti cestovného ruchu.
	Veľmi nízka		Veľmi vysoká										
Známka	1	2	3										
<i>Je ľahké tento problém zmierniť?</i>				1,7	1,5	1,9	1,8	1,6	2,3	1,3	1,8	1,6	1,5
<i>Prinesie zmiernenie problému želané výsledky?</i>				2,5	2,4	2,5	2,2	2,6	2,8	2,0	2,5	2,2	2,3
<i>Je riešenie tohto problému urgentné?</i>				2,2	2,2	2,2	2,3	2,4	2,1	1,9	2,3	2,1	2,1
<i>Existujú potrebné nástroje, aby sme mohli túto problematiku riešiť?</i>				1,9	1,8	2,3	2,0	1,9	2,8	1,8	2,2	1,6	1,7
<i>Je personál vyškolený na riešenie tejto témy?</i>				1,6	1,4	2,0	1,6	1,8	2,3	1,6	1,9	1,6	1,4
<i>Bude zážitok návštevníka posilnený, ak sa problém odstráni, respektíve zmierni?</i>				2,7	2,7	2,7	2,4	2,7	2,8	2,5	2,4	2,4	2,1
<i>Vylepší sa obraz destinácie, ak sa problém odstráni, respektíve zmierni?</i>				2,8	2,7	2,7	2,7	2,6	2,9	2,6	2,6	2,3	2,2
<i>Je jednoduché identifikovať pravdepodobné dopady problému?</i>				2,0	2,2	2,0	2,0	2,2	2,5	1,8	2,2	1,8	2,1
<i>Bude prínos pre destináciu väčší v porovnaní s nákladmi ktoré sa odhadujú na odstránenie, respektíve zmiernenie problému?</i>				2,3	2,2	2,4	2,2	2,5	2,6	2,2	2,4	2,0	2,1
Celkom				19,8	19,1	20,8	19,2	20,4	23,1	17,6	20,4	17,6	17,4
Priorita	1.	19.6 - 24		1.	2.	1.	2.	1.	1.	3.	1.	3.	3.
	2.	18.1 - 19.5											
	3.	18 or less											

Zdroj: vlastné spracovanie pomocou programu Excel

V diplomovej práci sú priemerné výsledky skutočne blízko pôvodných jednotlivých odpovedí, ale pre poskytnutie jasnejšieho obrazu o vnímaní každej organizácie dodatočne poskytujeme tabuľku (Príloha č. 3), ktorá sumarizuje odpovede respondentov pomocou modusu.

4.2.4 Výsledky matice priorít v Bratislavskom kraji

Na úvod pripomíname, že do prieskumu sa zapojili len dve organizácie z piatich oslovených organizácií z Bratislavského kraja. Na základe aritmetického priemeru odpovedí organizácií v Bratislavskom kraji priorita riešenia problematík je nasledovná (Tabuľka č. 13):

1. Priorita:

II Problematika - Nízka kvalita a dostupnosť služieb na vidieku

III Problematika - Nízke využitie kultúrneho, historického a prírodného potenciálu pri budovaní značky destinácie

V Problematika - Chýba kvalifikovaná pracovná sila

VI Problematika - Zlá dostupnosť informácií (pred cestovaním a na mieste)

VIII Problematika - Nízka miera spolupráce regiónu, (hl.mesta, kompetent.inštitúcií a subjektov CR)

2. Priorita:

I Problematika - Zlá infraštruktúra a zariadenia udržateľného cestovného ruchu

IV Problematika - Nízke povedomie o ochrane životného prostredia, kultúrneho a historického dedičstva

X Problematika - Absencia nástrojov na monitorovanie udržateľnosti cestovného ruchu

3. Priorita:

VII Problematika - Poškodenie krajinného rázu, strata osobitosti regiónu

IX Problematika - Nízka úroveň mikro-podnikania (micro-entrepreneurship)

Podme hlbšie do jednotlivých problematík (Tabuľka č. 13, Príloha č. 4, Príloha č. 5):

II Problematika - *Nízka kvalita a dostupnosť služieb na vidieku*

Obaja respondenti (Organizácia A a Organizácia B) z Bratislavského kraja považujú daný problém za ľahko riešiteľný (2,5 z 3) a so zmysluplnými výsledkami po odstránení (2,5 z 3). Podľa ich vnímaní však riešenie problému nie je veľmi urgentné (2 z 3). Čo sa týka potrebných nástrojov a vyškolených ľudských zdrojov na riešenie problematiky, odpovede

respondentov sa názorovo líšia, podľa organizácie A v BSK skoro existujú vhodné nástroje (2 z 3), len chýba vyškolený personál (1 z 3) a podľa vnímaní organizácie B je to presne naopak - personál je takmer vyškolený (2 z 3), chýbajú nástroje (1 z 3). Zdá sa, že očakávania organizácií voči odstráneniu, respektíve zmierneniu danej problematiky z hľadiska posilnenia cestovného ruchu sú dosť pozitívne, podľa vnímaní organizácií odstránením, respektíve zmiernením problematiky, zážitok návštevníka bude posilnený (2,5 z 3) a obraz destinácie sa tiež vylepší (2,5 z 3). Jeden z dôležitých bodov, podľa vnímaní respondentov, získaná hodnota odstránením problematiky pre destináciu v porovnaní s nákladmi, ktoré sa odhladujú na odstránenie problematiky bude väčšia (2,5 z 3).

III Problematika - Nízke využitie kultúrneho, historického a prírodného potenciálu pri budovaní značky destinácie

Na základe vnímaní organizácií z BSK obtiažnosť a urgentnosť odstránenia problematiky je stredná (2 z 3). Chýbajú nástroje na elimináciu danej problematiky (1,5 z 3). Aj keď si organizácie myslia, že personál je vyškolený (2 z 3), upozorňujú na priestor na vylepšenie. Paralelne s predchádzajúcou problematikou v danom prípade pri odstránení, respektíve zmiernení problematiky sa tiež javia pozitívne očakávania respondentov z hľadiska dopadov na obraz destinácie (2,5 z 3) a posilnenie zážitku návštevníkov (2,5 z 3). Respondentmi očakávaná hodnota, ktorú destinácia môže získať sa zdá byť väčšia ako finančné alebo iné prostriedky potrebné na riešenie problematiky (2,5 z 3).

V Problematika - Chýba kvalifikovaná pracovná sila

Zmiernenie danej problematiky podľa vnímaní organizácií z BSK nie je tak jednoduché (1,5 z 3) ako pri predchádzajúcich problematikách, ale jej odstránenie, respektíve zmiernenie prinesie účelné výsledky (3 z 3). Urgentnosť riešenia problému podľa organizácií je dosť vysoká (2,5 z 3). Názory organizácií A a B sa úplne zhodujú vo vnímaní pripravenosti personálu (2 z 3) a dostupnosti nástrojov (2 z 3) na riešenie problematiky, poznamenávajú že je tam potreba zlepšenia. Podobne ako v predchádzajúcich dvoch problematikách respondenti očakávajú že prínos z odstránenia problematiky bude väčší pre destináciu ako potrebné prostriedky na jej riešenie (3 z 3).

VI Problematika - *Zlá dostupnosť informácií (pred cestovaním a na mieste)*

Obaja respondenti z BSK považujú problematiku za dosť ťažko riešiteľnú (1 z 3), hoci poznamenávajú že v prípade odstránenia, respektíve zmiernenia problematiky to určite prinesie želateľné výsledky (3 z 3). Vnímanie respondentov sa líši ohľadom urgentnosti riešenia problematiky. Podľa organizácie A to nie je urgentné riešiť (1 z 3), organizácia B to vníma presne naopak (3 z 3). Ohľadom kvalifikovanosti personálu a dostupnosti nástrojov na riešenie problematiky, na základe priemerných výsledkov odpovede organizácií, nevyhnutné nástroje (2,5 z 3) aj vyškolený personál (2,5 z 3) sú takmer k dispozícii na riešenie. Obaja respondenti z BSK sa zhodujú na vnímaní pozitívneho vplyvu elimináciou/odstránením problematiky, podľa nich zážitok návštevníka bude posilnený (3 z 3), obraz destinácie sa vylepší (3 z 3) a prínos pre destináciu bude väčší než náklady potrebné na odstránenie, respektíve zmiernenie problematiky (3 z 3).

VIII Problematika - *Nízka miera spolupráce regiónu, (hl.mesta, kompetent.inštitúcie a subjektov CR)*

Na základe priemerného výsledku odpovedí respondentov, riešenie danej problematiky nie je ľahké (1,5 z 3). Urgentnosť riešenia problematiky sa zdá byť stredná (2 z 3). Ohľadom potrebných nástrojov a vyškolenia personálu na odstránenie/zmiernenie problematiky obaja respondenti sa zhodujú na strednej dostupnosti (2 z 3). Na základe priemerného výsledku odpovedí respondentov, odstránenie, respektíve zmiernenie problematiky vylepší imidž destinácie (2,5 z 3) a zážitok turistov (2,5 z 3). V prípade danej problematiky sa očakáva že prínos pre destináciu bude väčší ako náklady na jej elimináciu alebo odstránenie (2,5 z 3).

I Problematika - *Zlá infraštruktúra a zariadenia udržiavateľného cestovného ruchu*

Organizácie z BSK sa zhodujú na strednej ťažkosti riešenia problematiky (2 z 2). Na základe priemerného výsledku odpovedí respondentov, na odstránenie alebo zmiernenie problematiky chýbajú potrebné nástroje (1,5 z 3) aj vyškolený personál (1,5 z 3). Podľa ich vnímaní odstránením/zmiernením problematiky nebude ovplyvnený zážitok návštevníka (2 z 3), ale celkový imidž destinácie sa vylepší (2,5 z 3). Čo sa týka prínosu, podľa respondentov (2,5 z 3) prekročí náklady, ktoré sa odhadujú na odstránenie/zmiernenie problematiky.

IV Problematika - Nízke povedomie o ochrane životného prostredia, kultúrneho a historického dedičstva

V súvislosti s danou problematikou názory respondentov sa líšia. Podľa organizácie A odstránenie/zmiernenie problematiky nie je veľmi jednoduché (2 z 3), organizácia B ho vníma ako dosť ľahké (3 z 3). Vidíme rozdiel medzi vnímaním organizácií ohľadom dostupnosti zdrojov na odstránenie/zmiernenie problematiky. Pre organizácie A riešenie tejto problematiky nie je urgentné (1 z 3) ani neočakáva žiadne výsledky v prípade jeho zmiernení (1 z 3). Navyše, domnieva sa že na to neexistujú potrebné nástroje (1 z 3), ani vyškolený personál (1 z 3) a odstránenie/zmiernenie problematiky neposilní zážitok návštevníka (1 z 3). Na rozdiel od organizácie A, organizácia B vníma problematiku ako stredne urgentnú (2 z 3), domnieva sa že potrebné nástroje a vyškolený personál je viac-menej k dispozícii na odstránenie, respektíve zmiernenie problematiky (2 z 3). Verí, že bez existencie danej problematiky zážitok návštevníka bude lepší (3 z 3).

X Problematika - Absencia nástrojov na monitorovanie udržateľnosti cestovného ruchu

Na základe priemerných výsledkov odpovede respondentov z BSK problematika sa zdá byť stredne ťažká na riešenie (2 z 3) nie je potrebné ju riešiť urgentne (2 z 3), lebo podľa ich vnímaní existencia problematiky neovplyvní vo vysokej miere zážitok návštevníka (2 z 3), ani obraz destinácie (2 z 3). V prípade či prínos pre destináciu bude väčší v porovnaní s nákladmi ktoré sa odhadujú na jej odstránenie/zmiernenie, na základe priemerných výsledkov odpovede respondentov, medzi týmito dvoma hodnotami nebude veľký rozdiel (2 z 3).

VII Problematika - Poškodenie krajinného rázu, strata osobitosti regiónu

Podobne ako v prípade **IV Problematiky**, odpovede respondentov z BSK sa líšia, ale na základe priemerného výsledku odpovedí, sa riešenie problematiky zdá byť ťažké (1,5 z 3), lebo podľa vnímaní organizácie na jej odstránenie/zmiernenie chýbajú potrebné inštrumenty (1,5 z 3) aj ľudské zdroje (1,5 z 3). Respondenti sa najviac rozchádzali vo vnímaní prínosu pre destináciu, organizácia A eliminácie problematiky vníma ako neprínosné v porovnaní s nákladmi ktoré sa odhadujú na jej odstránenie/zmiernenie (1 z 3), a organizácia B to vidí ako veľmi hodnotné pre destináciu v porovnaní s potrebnými prostriedkami za jeho riešenie (3 z 3).

IX Problematika - Nízka úroveň mikro-podnikania (micro-entrepreneurship)

Zdá sa, že vnímanie respondentov sa líši aj v tomto prípade, z hľadiska ťažkosti organizácia A ju hodnotí ako dosť ťažko riešiteľnú (1 z 3) a organizácia B ako dosť ľahko (3 z 3). Taktiež veľký rozdiel je medzi ich očakávaniami organizácia A neočakáva po zmiernení problematiky žiaduce výsledky (1 z 3), ale organizácia B to vníma presne opačne (3 z 3). Na základe priemerného výsledku odpovedí organizácií na riešenie problematiky je potrebné zlepšenie nástrojov (1,5 z 3) a vyškolenie ľudských zdrojov (1,5 z 3). Ohľadom prínosu tiež neočakávajú že získané výhody budú vyššie ako potrebné prostriedky na ich odstránenie, respektíve zmiernenie.

Tabuľka č. 12: Výsledky matice priorít podľa organizácií v Bratislavskom kraji

Problematika	Bratislavský kraj ³¹	Organizácia A	Organizácia B
I	2.	2.	2.
II	1.	1.	3.
III	1.	1.	3.
IV	2.	2.	2.
V	1.	1.	2.
VI	1.	1.	1.
VII	3.	3.	2.
VIII	1.	1.	3.
IX	3.	3.	2.
X	2.	1.	2.

Zdroj: vlastné spracovanie

Vysvetlivky: 1.- 1. priorita, 2. - 2. priorita, 3. - 3. priorita

Z analýzy odpovedí vyplýva že organizácia A a organizácia B v Bratislavskom kraji sa zhodujú vo vnímaní **VI Problematiky** ako 1. priority, **I Problematiky** a **IV Problematiky** - ako 2. priority. Ich vnímanie sa veľmi líši v prípade **II Problematiky**, **III Problematiky** a **VIII Problematiky** (Tabuľka č. 12).

³¹ Na základe aritmetického priemeru odpovedí organizácií A a B

Tabuľka č. 13: Matica priorít. BRATISLAVSKÝ KRAJ

Problematika →				I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Odpoveď	Nízka	Stredná	Vysoká	Zlá infraštruktúra a zariadenia udržateľného cestovného ruchu.	Nízka kvalita a dostupnosť služieb na vidieku.	Nízke využitie kultúrneho, historického a prírodného potenciálu pri budovaní značky destinácie.	Nízke povedomie o ochrane životného prostredia, kultúrneho a historického dedičstva.	Chýba kvalifikovaná pracovná sila.	Zlá dostupnosť informácií (pred cestovaním a na mieste).	Poškodenie krajinného rázu, strata osobitosti regiónu.	Nízka miera spolupráce regiónu, (hl.mesta, kompetent. inštitúcií a subjektov CR).	Nízka úroveň mikro-podnikania (micro-entrepreneu rship).	Absencia nástrojov na monitorovanie udržateľnosti cestovného ruchu.
	Veľmi nie		Veľmi áno										
Známka	1	2	3										
Je ľahké tento problém zmierniť?				2	2,5	2	2,5	1,5	1	1,5	1,5	2	2
Prinesie zmiernenie problému želané výsledky?				2	2,5	2,5	1,5	3	3	1,5	2	2	2,5
Je riešenie tohto problému urgentné?				1,5	2	2	1,5	2,5	2	1,5	2	1,5	2
Existujú potrebné nástroje, aby sme mohli tuto problematiku riešiť?				1,5	1,5	1,5	1,5	2	2,5	1,5	2	1,5	1,5
Je personál vyškolený na riešenie tejto témy?				1,5	1,5	2	1,5	2	2,5	1,5	2	1,5	2
Bude zážitok návštevníka posilnený, ak sa problém odstráni, respektíve zmierni?				2	2,5	2,5	2	2,5	3	1,5	2,5	1,5	2
Vylepší sa obraz destinácie, ak sa problém odstráni, respektíve zmierni?				2,5	2,5	2,5	2	2,5	3	1,5	2,5	1,5	2
Je jednoduché identifikovať pravdepodobné dopady problému?				1,5	2,5	2	1,5	2,5	3	2	2,5	1,5	2
Bude prínos pre destináciu väčší v porovnaní s nákladmi ktoré sa odhadujú na odstránenie, respektíve zmiernenie problému?				2,5	2,5	2,5	2	3	3	2	2,5	1,5	2
Celkom				17	20	19,5	16	21,5	23	14,5	19,5	14,5	18
Priorita:	1.	18.5 - 23		2.	1.	1.	2.	1.	1.	3.	1.	3.	2.
	2.	15.1 - 18.4											
	3.	15 or less											

Zdroj: vlastné spracovanie pomocou programu Excel

5 DISKUSIA A ODPORÚČANIA

5.1 Opatrenia pre dosiahnutie udržateľného cestovného ruchu prispievajúceho k udržateľnému rozvoju Bratislavského kraja

Práca končí odporúčaniami na zvýšenie príspevku udržateľného cestovného ruchu k procesu udržateľného rozvoja regiónu. Existujúce odporúčania sú vypracované na základe troch etáp: 1) prehľadu medzinárodnej a národnej literatúry a v kontexte udržateľného rozvoja a udržateľného cestovného ruchu, 2) SWOT analýzy BSK z pohľadu rozvoja CR, zameranej na identifikáciu silných a slabých stránok CR v regióne, ako aj príležitostí a hrozieb a 3) matice priorít BSK, prípadne Slovenska, zameranej na prioritizáciu prostredníctvom prehľadu literatúry a SWOT analýzy identifikovaných problematik podľa vnímania organizácií cestovného ruchu pôsobiacich v regióne.

1. Priorita:

Opatrenie 1. Vytvoriť alebo ďalej rozvíjať služby (CR) na vidieku

Podľa rôznych štúdií alebo čiastočného cieľa č 8.9 Agendy 2030 OSN môže udržateľný cestovný ruch prispieť k vytvoreniu pracovných miest, ako aj k zvyšovaniu povedomia o miestnej kultúre. Preto vyvážený udržateľný rozvoj Bratislavského kraja si vyžaduje vysokú dostupnosť služieb cestovného ruchu aj na vidieku.

Krok 1. Ďalšia podpora rozvoja zručností a zvyšovania úrovne cudzích jazykov pre ľudí pracujúcich v cestovnom ruchu na vidieku

Krok 2. Vytvoriť viac možností získavania finančných zdrojov na udržateľný rozvoj vidieka

Zodpovedné zainteresované strany: KOČR; OOCR; Miestna samospráva; MPRV SR

Očakávané výsledky:

- prerozdelenie turistických tokov a menší tlak na kultúrne, historické, prírodné zdroje, zachovanie pozitívneho vzťahu miestneho obyvateľstva k cestovnému ruchu (O1K1; O1K2)
- rovnomerný rozvoj celého regiónu (O1K1; O1K2)
- potenciál prispieť k predĺženiu pobytov v regióne, najmä na vidieku (O1K2)

Prínos do dosiahnutia SDG cieľov: SDG 8, SDG 9

Opatrenie 2. Zvýšiť využitie kultúrneho, historického a prírodného potenciálu pri budovaní značky destinácie

Trendy, rovnako ako vo všetkých oblastiach, sa menia aj v cestovnom ruchu. Kvôli vplyvu mnohých faktorov trendom sa stalo objavovanie nových, unikátnych, masívne nenavštevovaných miest a ich zdieľanie, takisto ekoturizmus alebo extrémny cestovný ruch najmä u mileniálov (SBA 2020, s. 10–11). Navyše podľa SBA (2020) zvyšovanie problémov v oblasti fyzického a duševného zdravia zvýšil záujem o wellness, kúpeľný a liečebný CR. Myslíme si, že to bude ziskové vzhľadom na princípy udržateľného cestovného ruchu ak pri budovaní značky destinácie využijeme doposiaľ masívne neznáme kultúrne pamiatky, tradície, prírodné zdroje, ktoré prispôbime súčasným trendom v cestovnom ruchu.

Krok 1. začleniť nové miesta, produkty/služby do marketingu destinácie

Zodpovedné zainteresované strany: KOČR; OČR; Miestna samospráva; Média; SCR MDV SR

Očakávané výsledky:

- prerozdelenie turistických tokov a menší tlak na už populárne turistické atrakcie (O2K1)

Prínos do dosiahnutia SDG cieľov: SDG 11, SDG 12, SDG 15

Opatrenie 3. Udržiavať a ďalej zvyšovať počet kvalifikovaných pracovníkov v CR

Udržanie kvalifikovaného personálu v CR v BSK je ťažké kvôli blízkosti k silným susedským trhom. Je veľmi dôležité, aby sa organizácie v CR viac starali o zamestnancov s cieľom znížiť ich fluktuáciu, pretože podľa Pradhan et al. (2016) možnosť vyváženia pracovného a rodinného života výrazne znižuje mieru fluktuácie. Podporu tejto rovnováhy je možné vyjadriť rôznymi spôsobmi, prostredníctvom pozorovania motivácie zamestnancov, môžu byť ponúknuté flexibilné rozvrhy (Lewis 2010), duševná podpora (Koubova a Buchko 2013), podpora pri starostlivosti o deti, zvieratá, starších ľudí (Alliance for Work-Life Progress 2005) atď.

Krok 1. Povzbudiť spoločnosti pôsobiace v cestovnom ruchu, aby ponúkli svojim zamestnancom viac možností vyváženia pracovného a rodinného alebo spoločenského života

Krok 2. Posilniť partnerstvo medzi univerzitami a inštitúciami pôsobiacimi v CR s cieľom poskytnúť študentom stáže/pracovné príležitosti počas, alebo po ukončení štúdia

Zodpovedné zainteresované strany: KOČR; OOCR; Jednotlivé organizácie pôsobiace v cestovnom ruchu; Subjekty poskytujúce vysokoškolské vzdelávanie

Očakávané výsledky:

- zvýšenie efektívnosti investícií krajiny do vzdelávania zabránením odlivu kvalifikovaných pracovníkov (O3K1, O3K2)
- zvýšenie blahobytu miestnych ľudí pracujúcich v cestovnom ruchu (O3K1)
- vylepší sa zážitok návštevníka vďaka poskytovaniu vysoko kvalitných produktov a služieb (O3K1)

Prínos do dosiahnutia SDG cieľov: SDG 1, SDG 2, SDG 3, SDG 8

Opatrenie 4. Zvýšiť dostupnosť informácií

Aj keď informácie na prvý pohľad sú dostupné miestnym alebo zahraničným turistom, prieskumom sme zistili, že organizácie v Bratislavskom kraji aj na Slovensku sa zhodujú na pretrvávajúci problém a priorite jeho riešenia. Informácie na internete sú viac dostupné v slovenčine a množstvo informácií dostupných v cudzích jazykoch je výrazne znížené.

Podľa OECD (2020) digitalizácia a dostupnosť informácií na internete bude najdôležitejším faktorom v konkurencieschopnosti cieľovej destinácie, pretože v nasledujúcich rokoch cieľová skupina CR bude pri výbere požadovaných služieb/produktov využívať najmä internet. Avšak, len poskytovanie informácií už nestačí, treba to urobiť kreatívnym, ľahko pochopiteľným, a prístupným spôsobom.

Ohľadom dostupnosti informácií na mieste, v Bratislavskom kraji, a – nielen tam, sa turistické informačné centrá (TIC) nachádzajú hlavne v centrách miest alebo v blízkosti turistických atrakcií. Bude dobré, ak sa zvýši dostupnosť informácií pre turistov aj na autobusových, vlakových staniciach, v prístave.

Druhým problémom, s ktorým sme sa stretli v procese výskumu, je obtiažnosť komunikácie s organizáciami cestovného ruchu (KOČR, OOCR) na Slovensku.

Krok 1. Povzbudiť (napomáhať) všetky zainteresované strany (stakeholders), aby sprístupnili úplné informácie pre turistov najmenej v dvoch alebo viacerých jazykoch.

Krok 2. Zvýšiť povedomie o dôležitosti digitalizácie, digitálneho marketingu (komunikácia s potenciálnymi zákazníkmi, včasná komunikácia) a o digitálnej ekonomike.

Krok 3. Zvýšiť dostupnosť informácií pre turistov so špeciálnymi potrebami, aj na mieste.

Zodpovedné zainteresované strany: KOČR; OČR; Združenia, Mimovládne organizácie pôsobiace v cestovnom ruchu, Média, Jednotlivé organizácie pôsobiace v CR

Očakávané výsledky:

- (potenciálni) turisti budú mať pozitívne skúsenosti ešte pred príchodom (O4K1; O4K2)
- zlepši sa solidarita s turistami so špeciálnymi potrebami (O4K3)
- vylepši sa celkový obraz destinácie (O4K1; O4K2; O4K3)

Prínos do dosiahnutia SDG cieľov: SDG 4, SDG 9, SDG 10

Opatrenie 5. Zvýšiť úroveň spolupráce v regióne (hl.mesta, kompetent.inštitúcie a subjektov CR)

Naša práca, podobne ako SBA (2020, s. 61), zdôraznila potrebu posilniť spoluprácu zainteresovaných strán na Slovensku a pokiaľ ide o náš zvolený región, radikálne rozdiely v odpovediach zúčastnených organizácií (org. A - 1. priorita, org. B. - 3. priorita) nám umožňujú povedať, že úroveň spolupráce je nerovná a je potrebné aktívne zapojiť všetky organizácie CR, aby zabezpečili rovnomerný rozvoj regiónu.

Krok 1. Posilniť tematické siete, ktoré zahŕňajú všetky (alebo väčšinu) zainteresovaných strán v oblasti cestovného ruchu.

Zodpovedné zainteresované strany: KOČR; OČR; Miestna vláda; Jednotlivé organizácie pôsobiace v CR; SCR MDV SR

Očakávané výsledky:

- prevencia dvojitého financovania tých istých služieb (O5K1)
- zintenzívnenie výmeny príkladov dobrej praxe (O5K1)

Prínos do dosiahnutia SDG cieľov: SDG 16

2. Priorita:

Opatrenie 6. Zlepšenie udržateľnej infraštruktúry a zariadení

Podľa Calderwood a Soshkin (2019) spolu s prírodnými a kultúrnymi zdrojmi je infraštruktúra jednou z najdôležitejších zložiek konkurencieschopnosti a rozvoja cestovného ruchu. Vysoká priorita rozvoja udržateľnej infraštruktúry bola zdôraznená zúčastnenými organizáciami cestovného ruchu z celého Slovenska. V BSK organizácie cestovného ruchu sa domnievajú, že predtým, ako sa dajú vyriešiť problémy s udržateľnou infraštruktúrou, je

potrebné vyriešiť ďalšie výzvy, napríklad udržanie kvalifikovanej pracovnej sily v cestovnom ruchu.

Krok 1. ďalej rozvíjať cyklistickú infraštruktúru

Krok 2. podporovať vykonávanie udržateľných postupov, najmä v ubytovacích a stravovacích zariadeniach

Krok 3. pri zlepšovaní infraštruktúry v budúcnosti sa dôsledne starať o ich udržateľnosť

Zodpovedné zainteresované strany: Vlada; VÚC; Jednotlivé organizácie pôsobiace v CR;

Očakávané výsledky:

- vylepší sa zážitok návštevníka (O6K1)
- vnímanie miestnych obyvateľov odvetvia cestovného ruchu sa vylepší (O6K2)
- vylepší sa celkový obraz destinácie (O6K1; O6K2; O6K3)

Prínos do dosiahnutia SDG cieľov: SDG 9, SDG 11

Opatrenie 7. Zvyšovať povedomie o ochrane životného prostredia, kultúrneho a historického dedičstva

Úloha prírodného, kultúrneho historického dedičstva je obrovská v konkurencieschopnosti destinácie (Calderwood a Soshkin 2019). Podľa výsledkov prieskumu na riešenie problému v krajine a Bratislavskom kraji sú potrebné vyškolené ľudské zdroje.

Krok 1. ešte väčší dôraz na dôležitosť ochrany životného prostredia, kultúrneho a historického dedičstva počas vzdelávacieho procesu

Krok 2. školenia pre ľudí pracujúcich v cestovnom ruchu o dôležitosti ochrany životného prostredia, kultúrneho a historického dedičstva

Krok 3. zvyšovať povedomie o Agende 2030 a národných udržateľných cieľoch pomocou miestnych/národných médií

Zodpovedné zainteresované strany: KOČR; OOCR; Vlada SK; Miestna samospráva; Jednotlivé organizácie pôsobiace v CR; SCR MDV SR; Média; Združenia; Mimovládne organizácie pôsobiace v cestovnom ruchu; Subjekty poskytujúce vysokoškolské vzdelávanie

Očakávané výsledky:

- obrovský krok k udržateľnému rozvoju regiónu (O7K1; O7K2; O7K3)
- zabránenie možnému negatívnemu vplyvu cestovného ruchu na životné prostredie, kultúrne a historické dedičstvo (O7K1; O7K2; O7K3)

- zvyšovanie pozitívneho vzťahu miestneho obyvateľstva k turistom (O7K2)

Prínos do dosiahnutia SDG cieľov: SDG 11, SDG 12, SDG 15

Opatrenie 8. Zlepšenie/vytvorenie nástrojov na sledovanie udržateľnosti cestovného ruchu

Pri strategickom rozhodovaní je potrebné solídne informačné pozadie, podľa Petra Druckera nedokážeme riadiť to, čo nevieme zmerať.

Z dôvodu vnímania zo strany organizácie cestovného ruchu zložitých prekážok pri riešení problematiky absencie nástroja na sledovanie udržateľnosti cestovného ruchu, problematika sa na Slovensku javila ako 3. priorita. A v Bratislavskom kraji – 2. priorita z dôvodu, že respondenti si myslia, že v regióne sú k dispozícii kvalifikované ľudské zdroje na zlepšenie/vytvorenie nástrojov na sledovanie udržateľnosti cestovného ruchu.

Krok 1. využívať existujúce štúdie a relatívne bohaté ľudské zdroje na vývoj nástrojov na sledovanie udržateľnosti CR

Krok 2. vyvinúť nových ukazovateľov, ktorí lepšie odrážajú pozitívny/negatívny vplyv cestovného ruchu

Zodpovedné zainteresované strany: ŠU SR; KOČR; OOCR; Vlada SR; Rôzne ministerstvá; Jednotlivé organizácie pôsobiace v CR

Očakávané výsledky:

- presnejšie údaje pre lepšie plánovanie rozvoja cestovného ruchu (O8K1)
- zvýšená možnosť výmeny dát - “obchodovanie” (O8K1; O8K2)
- možnosť lepšieho riadenia rizík v CR (O8K1; O8K2)

Prínos do dosiahnutia SDG cieľov: SDG 12

3. Priorita:

Opatrenie 9. Zachovať osobitosť regiónu

Podľa Gedminaitė-Raudonė (2014) jedinečnosť regiónu môže byť jedným z faktorov vytvárajúcich ekonomickú výhodu. Odvetvie CR je založené na zdieľaní prírodných alebo človekom vytvorených zdrojov, preto je dôležité zachovať si jedinečnosť v tomto procese zdieľania. Podľa výsledkov prieskumu na Slovensku nevyzerá byť strata špecifickosti regiónov problémom, ktorý je potrebné okamžite riešiť, ale keďže pre cestovný ruch je charakteristické

prejavovanie negatívnych účinkov najmä v dlhodobom horizonte, bude dobré, ak sa podniknú kroky na prevenciu.

Krok 1. Vytvoriť a propagovať mapu zmysluplného cestovného ruchu

Zodpovedné zainteresované strany: KOČR; OOCR; Miestni ľudia; Média;

Očakávané výsledky:

- zvyšovanie pozitívneho vzťahu miestneho obyvateľstva k turistom (O9K1)

Prínos do dosiahnutia SDG cieľov: SDG 8

Opatrenie 10. Zvýšiť úroveň mikro-podnikania (micro-entrepreneurship)

Podľa Spenceley a Goodwin (2007) mikro-podnikanie má veľký potenciál na podporu miestneho rozvoja. Ale organizácie zúčastňujúce sa na výskume to ponechali ako tretiu prioritu, rovnaké miesto má aj v prioritizácii organizácií konkrétne z BSK. Dôvodom skutočných výsledkov je vnímanie respondentov absencie dostupných nástrojov a ľudských zdrojov na riešenie danej problematiky. Spenceley a Goodwin (2007) tiež upozorňujú na nedostatok vedomostí a obchodných zručností miestnych podnikateľov alebo potenciálnych podnikateľov ako bariéry v procese.

Krok 1. podporovať udržateľné mikro-podnikanie, najmä na vidieku

Krok 2. vytvoriť viac možností získavania finančných zdrojov na mikro-podnikanie

Zodpovedné zainteresované strany: KOČR; OOCR; Miestni ľudia; Vlada SR; Miestna samospráva

Očakávané výsledky:

- zvýšené možnosti celoživotného vzdelávania (O10K1)

- zvýšenie blahobytu miestnych ľudí pracujúcich v cestovnom ruchu (O10K1; O10K2)

Prínos do dosiahnutia SDG cieľov: SDG 1, SDG 2, SDG 3, SDG 8, SDG 9

Záver

Diplomová práca bola zameraná na preskúmanie rozvoja cestovného ruchu udržateľným a vyvážením spôsobom. Hlavný cieľ vypracovať opatrenia, ktoré by mali znamenať pokrok pri dosahovaní udržateľného rozvoja CR v Bratislavskom kraji, sme dosiahli s pomocou výskumných otázok a čiastkových cieľov.

Na prvú výskumnú otázku, aké sú problémy pri dosahovaní udržateľného cestovného ruchu na základe sekundárnej literatúry, sme odpovedali identifikovaním 10 hlavných problematík:

- Zlá infraštruktúra a zariadenia udržateľného cestovného ruchu
- Nízka kvalita a dostupnosť služieb na vidieku
- Nízke využitie kultúrneho, historického a prírodného potenciálu pri budovaní značky destinácie
- Nízke povedomie o ochrane životného prostredia, kultúrneho a historického dedičstva
- Chýba kvalifikovaná pracovná sila
- Zlá dostupnosť informácií (pred cestovaním a na mieste)
- Poškodenie krajinného rázu, strata osobitosti regiónu
- Nízka miera spolupráce regiónu, (hl.mesta, kompetent.inštitúcií a subjektov CR)
- Nízka úroveň mikro-podnikania (micro-entrepreneurship)
- Absencia nástrojov na monitorovanie udržateľnosti cestovného ruchu

Na druhú výskumnú otázku - ktorá problematika by mala byť podľa oblastnej a krajskej organizácie cestovného ruchu v Bratislavskom kraji považovaná za najvyššiu prioritu pre elimináciu pri dosahovaní udržateľnosti cestovného ruchu, sme odpovedali použitím dotazníkového prieskumu organizácie CR a matice priorít. Zistili sme že v BSK prvé tri prioritné problematiky pre elimináciu sú:

- Zlá dostupnosť informácií (pred cestovaním a na mieste)
- Chýba kvalifikovaná pracovná sila
- Nízka kvalita a dostupnosť služieb na vidieku

Na tretiu výskumnú otázku či sa zhodujú oblastné a krajské organizácie cestovného ruchu na ich vnímaní v Bratislavskom kraji, prípadne na Slovensku sme tiež odpovedali s pomocou dotazníkového prieskumu organizácie CR a matice priorít. Jediná problematika, na ktorej sa všetky kraje zhodujú vo vnímaní ako na 1. priorite na riešenie je **VI Problematika**.

80% krajov si tiež vybralo **V Problematiku** ako 1. prioritu na riešenie. Organizácie sa najviac rozchádzali vo vnímaní **II Problematiky**.

Výsledkom diplomovej práce je, že v Bratislavskom kraji aj na Slovensku je potrebné postupne prekonať súčasné problémy v cestovnom ruchu, aby CR mohol významne prispieť k ekonomickému rozvoju. V tomto procese Agenda 2030 jej ciele a čiastkové ciele môžu byť dobrým sprievodcom.

Prínosom práce je prioritizovaný zoznam opatrení, ktorý môže pomôcť rôznym aktérom pôsobiacim v cestovnom ruchu udržateľnejšie a vyváženejšie riadiť obmedzené zdroje, čo prispeje k dosiahnutiu udržateľného rozvoja regiónu.

Implikácie práce

Teoretický prínos práce

Podľa nášho pohľadu práca môže byť základom pre budúce výskumy monitorujúce rozvoj udržateľného cestovného ruchu na Slovensku v kontexte monitorovania prekonávania problémov zdôraznených v práci.

Praktický prínos práce

Podľa nášho pohľadu praktickým výstupom tejto práce je originálny prístup navrhnutý Al Muneem a Avi (2017) aplikovaný na podmienky Slovenska.

Sociálny prínos práce

Pokiaľ ide o sociálne dôsledky práce, môže prispieť k zvýšeniu povedomia o udržateľnom rozvoji, udržateľnom cestovnom ruchu, pretože práca je založená na rôznej literatúre od autorov z rôznych krajín a z rôznych období.

Manažérske prínosy práce

Práca môže byť užitočná pre zainteresované strany, ktoré už pôsobia alebo plánujú pôsobiť v oblasti cestovného ruchu, pretože práca poskytuje informácie o existujúcich problémoch, ako aj pohľad dôležitých aktérov z cestovného ruchu na tieto problémy.

Opatrenia ponúkané v záverečnej časti práce môžu byť užitočné v pracovnom procese aj pre rôznych aktérov cestovného ruchu.

Obmedzenia práce

Jedným z hlavných obmedzení tejto štúdie súvisí s nízkym počtom účastníkov (N=19 z 45) najmä od BSK (2 z 5).

Ďalej by bolo zaujímavejšie a viac užitočné, keby výskum išiel do hĺbky a identifikoval príčiny hlavných rozdielov medzi organizáciami použitím otvorených otázok alebo rozhovorov, ale kvôli externým/interným faktorom, ako sú časový limit, obmedzený obsah práce, jazyková bariéra, nedostatok skúseností s analýzou údajov, zostáva ako obmedzenie práce.

Zoznam použitej literatúry

- AHMAD, Fayyaz – DRAZ, Muhammad Umar – SU, Lijuan – OZTURK, Ilhan – RAUF, Abdul 2018. *Tourism and environmental pollution: Evidence from the One Belt One Road provinces of Western China*. In Sustainability [online]. Switzerland: MDPI, 2018, roč. 10, č. 10, s. 1–22. ISSN 20711050. Dostupné na: <https://doi.org/10.3390/su10103520>
- AL-IBRAHIM, Hassan – CROTTI, Roberto – EL-HASSAN, Ghida – HADDA, Chucrallah – JAIN, Chaitan – LE QUESNE, Katharine – MISRAHI, Tiffany – NASR, Antoine – OATEN, Simon – OXLEY, David – SEGAL Harry. *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015: Growth through Shocks* [online]. Geneva: World Economic Forum, 2015, s. 508. ISBN 978-92-95044-48-7
- AL MUNEEM, Abdullah – AVI, Rahman. *Destination Development through Sustainable Tourism Management (Tangar Haor as a Case Study)*. International Journal of Case Studies [online]. 2017, roč. 6, č. 11, s. 37–49.
- ALLIANCE FOR WORK-LIFE PROGRESS. *The Categories of Work-Life Effectiveness: Successfully Evolving Your Organization's Work-Life Portfolio*. Scottsdale: Alliance for Work-Life Progress (AWLP), 2005, s. 11.
- ANDERSON, Perry. *The Invention of the Region 1945-1990*. San Domenico: European University Institute 1994, Working Paper EUF No. 94/2, s. 38.
- BAČÍKOVÁ, Mária – JANOVSÁ, Anna. *Základy metodológie pedagogicko-psychologického výskumu. Sprievodca pre študentov učiteľstva*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Šafárik Press, 2018, 151 s. ISBN 978-80-8152-695-4.
- BAGDAN, Paul. *Guest Service in the Hospitality Industry*. 2nd edit. US: Kendall Hunt Publishing Co., 2019, 320 s. ISBN: 978-1792400735.
- BAHA, Hafizullah. *An Introduction of Descriptive Analysis, its advantages and disadvantages*. Master thesis in Leuphana University of Lüneburg, 2016.
- BERNO, Tracy – BRICKER, Kelly. *Sustainable Tourism Development: the Long Road From Theory To Practice*. In International Journal of Economic Development. 2001, roč. 3, č. 3, s. 1–18.
- BHATI, Abhishek Singh – MOHAMMADI, Zohre – AGARWAL, Manisha – KAMBLE, Zilmiyah – DONOUGH-TAN, Gerardine. *Motivating or manipulating: the influence of health-protective behaviour and media engagement on post-COVID-19 travel*. In Current Issues in Tourism [online]. Routledge, 2020, s. 1–5. ISSN 13683500. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1819970>
- BRAMWELL, Bill – LANE, Bernard. *Sustainable tourism and the evolving roles of government planning*. Journal of Sustainable Tourism [online]. UK: Routledge, Taylor & Francis Group, 2010, roč. 18, č. 1, s. 1–5. ISSN 1747-7646. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/09669580903338790>
- BSK. *Metropolitný región na Dunaji: Bratislavský kraj v číslach*. Bratislava: Bratislavský samosprávny kraj, 2014, s. 1–21. Dostupné na: <https://www.bratislavaregion.eu/pdf/Bratislavsky-kraj-v-cislach.pdf>
- BSK. *Stratégia rozvoja kultúry 2015-2020* [online]. 2015, 29 s. Dostupné na internete: https://portal.egov.region-bsk.sk/c/document_library/get_file?groupId=20182&fileEntryId=94896

BSK. *PHRSR BSK na roky 2021-2027 (s výhľadom do roku 2030) Analytická časť* [online]. Bratislava 2021, 314 s. Dostupné na internete: <https://bratislavskykraj.sk/urad-bsk/program-hospodarskeho-rozvoja-a-socialneho-rozvoja-bsk/>

CALDERWOOD, Lauren Uppink – SOSHKIN, Maksim. *The Travel and Tourism Competitiveness Report 2019: Travel and Tourism at a Tipping Point* [online]. Geneva: World Economic Forum, 2019, s. 112. Dostupné na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf

CAMPBELL, Della Anne. *An Update on the United Nations Millennium Development Goals*. In *Journal of Obstetric, Gynecologic, & Neonatal Nursing* [online]. Elsevier Inc., 2017, č. March, s. 1–8. ISSN 0884-2175. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.jogn.2016.11.010>

CAMUS, Sandra – HIKKEROVA, Lubica – SAHUT, Jean-michel. *Systemic Analysis and Model of Sustainable Tourism*. In *International journal of business*. 2012, s. 365–378. ISSN 1083-4346.

CARBALLO, María M. – ARAÑA, Jorge E. – LEÓN, Carmelo J. – MORENO-GIL, Sergio. *Economic valuation of tourism destination image*. In *Tourism Economics* [online]. SAGE Publications Ltd., 2015, roč. 21, č. 4, s. 741–759. ISSN 2044-0375. Dostupné na: <https://doi.org/10.5367/te.2014.0381>

CLARKE, Jackie. *A framework of approaches to sustainable tourism*. *Journal of Sustainable Tourism* [online]. UK: Routledge, Taylor & Francis Group, 1997, roč. 5, č. 3, s. 224–233. ISSN 1747-7646. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/09669589708667287>

CLEMENS, Michael A. – KENNY, Charles J. – MOSS, Todd J. *The Trouble with the MDGs: Confronting Expectations of Aid and Development Success* [online]. Elsevier Ltd., 2007, roč. 35, č. 5, s. 735–751. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2006.08.003>

CROTTI, Roberto – MISRAHI, Tiffany. *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017: Paving the way for a more sustainable and inclusive future* [online]. Geneva: World Economic Forum, 2017. Dostupné na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf

DEERY, Margaret – JAGO, Leo. *A Framework for Work-Life Balance Practices: Addressing the Needs of the Tourism Industry*. In *Tourism and Hospitality Research* [online]. SAGE Publications Ltd., 2009, roč. 9, č. 2, s. 97–108. ISSN 17429692. Dostupné na: <https://doi.org/10.1057/thr.2009.4>

DEERY, Margaret – JAGO, Leo. *Revisiting talent management, work-life balance and retention strategies*. In *International Journal of Contemporary Hospitality Management* [online]. Emerald Group publishing Ltd., 2015, roč. 27, č. 3, s. 453–472. ISSN: 0959-6119. Dostupné na: <https://doi.org/10.1108/IJCHM-12-2013-0538>

DEMPSEY, Nicola – BRAMLEY, Glen – POWER, Sinéad – BROWN, Carolin. *The Social Dimension of Sustainable Development: Defining Urban Social Sustainability*. In *Sustainable Development* [online]. John Wiley & Sons, Ltd. and ERP Environment, 2009, roč. 19, s. 289–300. Dostupné na: <https://doi.org/10.1002/sd.417>

DEPUTY PRIME MINISTER'S OFFICE FOR INVESTMENTS AND INFORMATIZATION OF THE SLOVAK REPUBLIC. *Agenda 2030: Voluntary National Review of the Slovak Republic on the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development* [Online]. Bratislava, 2018. 62 s. [cit. 2020-11-30]. Dostupné na: https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2018/10/20131Agenda2030_VNR_Slovakia.pdf

- DU CROS, Hilary. *A new model to assist in planning for sustainable cultural heritage tourism*. In International Journal of Tourism Research [online]. John Wiley & Sons, Ltd., 2001, roč. 3, č. 2, s. 165–170. ISSN 1522-1970. Dostupné na: <https://doi.org/10.1002/jtr.297>
- DUARTE ALONSO, Abel – NYANJOM, Julie. *Local stakeholders, role and tourism development*. In Current Issues in Tourism [online]. UK: Routledge, Taylor & Francis Group, 2017, roč. 20, č. 5, s. 480–496. ISSN 1747-7603. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/13683500.2015.1078782>
- DUBE, Kaitano. *Tourism and sustainable development goals in the African context*. In International Journal of Economics and Finance Studies [online]. 2020, roč. 12, č. 1, s. 88–102. ISSN 1309-8055. Dostupné na: <https://doi.org/10.34109/ijefs.202012106>
- ELBANNA, Said – ANDREWS, Rhys – POLLANEN, Raili. *Strategic Planning and Implementation Success in Public Service Organizations: Evidence from Canada*. In Public Management Review [online]. 2016, roč. 18, č. 7, s. 1017–1042. ISSN 1471-9037. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/14719037.2015.1051576>
- ELKINGTON, John. *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*. Oxford: Capstone Publishing Limited, 1997. 402 s. ISBN 1-900961-27-X.
- EUROPEAN TRAVEL COMMISSION. *Sustainable tourism implementation: framework and toolkit* [online]. Brussels, 2021. s. 1-51. ISBN 978-92-95107-44-1.
- EUROSTAT (2020). *Annual net earnings* [online] [cit. 2021-03-27]. Online data code: EARN_NT_NET
- EUROSTAT (2021). *Gender pay gap* [online] [cit. 2021-03-04]. Online data code: SDG_05_20
- EUROSTAT (2021a). *HRST by category, sex and age* [online] [cit. 2021-06-04]. Online data code: HRST_ST_NCAT
- EUROSTAT (n.d.). *(Slovakia) Median age of the population* [online] [cit. 2021-05-04]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/0/00/Median_age_of_the_population%2C_1990%2C_2019_and_2050_%28years%29_AE2020.png
- FAULKNER, Bill – TIDSWELL, Carmen. *A framework for monitoring community impacts of tourism*. In Journal of Sustainable Tourism [online]. Routledge, Taylor & Francis Group, 1997, roč. 5, č. 1, s. 3–28. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/09669589708667273>
- FEHLING, Maya – NELSON, Brett D. – VENKATAPURAM, Sridhar. *Limitations of the Millennium Development Goals: A literature review*. In Global Public Health [online]. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2013, roč. 8, č. 10, s. 1109–1122. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/17441692.2013.845676>
- FILIPOSKI, Oliver – ACKOVSKA, Marija – PETROSKA-ANGELOVSKA, Neda – METHODIESKI, Dejan. *Socio-Economics impacts of tourism* [online]. In Economic Development. 2016, roč. 1, č. 2, s. 125–140.
- FLETCHER, John – FYALL, Alan – GILBERT, David – WANHILL, Stephen. *Tourism principles and practice*. Harlow: Pearson 6th edition, 2018. 636 s. ISBN 978-1-292-17235-4.

- FONSECA, Luis – CARVALHO, Filipe. *The reporting of SDGs by quality, environmental, and occupational health and safety-certified organizations*. In Sustainability [online]. Basel: MDPI, 2019, roč. 11, č. 20, s. 1–20. ISSN 2071-1050. Dostupné na: <https://doi.org/10.3390/su11205797>
- FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS (FAO), FOREST EUROPE (FE). *Area of wooded land* [online]. [cit.2021-04-10]. Online data code: FOR_AREA
- GEDMINAITE-RAUDONE, Zivile. *Economic Assessment of Uniqueness of the Regions in the Context of the European Union*. In Procedia - Social and Behavioral Sciences [online]. Oxford: Elsevier Ltd., 2014, roč. 110, s. 259–266. ISSN 1877-0428. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.12.869>
- GOELDNER, Charles R. – RITCHIE, J. R. Brent 2005. *Tourism: Principles, Practices and Philosophies*. John Wiley & Sons, Inc., 11th edition, 2005. 624 s. ISBN 978-0-470-08459-5.
- GOVERNMENT OF SLOVENIA. *Implementation of the Sustainable Development Goals (SGDs)* [online]. 2020. s. 100. [cit. 2021-04-22]. Dostupné na: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/26360VNR_2020_Kenya_Report.pdf
- GÖSSLING, Stefan. *Global environmental consequences of tourism*. In Global Environmental Change [online]. Elsevier Science Ltd., 2002, roč. 12, č. 4, s. 283–302. Dostupné na: [https://doi.org/10.1016/S0959-3780\(02\)00044-4](https://doi.org/10.1016/S0959-3780(02)00044-4)
- GÖSSLING, Stefan – SCOTT, Daniel – HALL, C. Michael. *Pandemics, tourism and global change: a rapid assessment of COVID-19*. In Journal of Sustainable Tourism [online]. Routledge Taylor & Francis Group, 2021, roč. 29, č. 1, s. 1–20. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1758708>
- GREEN, Michael. *How We Can Make the World a Better Place by 2030 Michael* [Online] [videosúbor]. YouTube, TED Talks, 2015. [cit. 2020-11-22]. Dostupné na: https://www.youtube.com/watch?v=o08ykAqLOxk&feature=emb_rel_end
- GRENNFELT, Peringe – ENGLERYD, Anna – FORSIUS, Martin – HOV, Øystein – RODHE, Henning – COWLING, Ellis. *Acid rain and air pollution: 50 years of progress in environmental science and policy*. In Ambio [online]. Springer, 2020, roč. 49, č. 4, s. 849–864. ISSN 1654-7209. Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s13280-019-01244-4>
- GURSOY, Dogan – JUROWSKI, Claudia – UYSAL, Muzaffer. *Resident attitudes: A structural modeling approach*. In Annals of Tourism Research [online]. Elsevier Science Ltd., 2002, roč. 29, č. 1, s. 79–105. ISSN 1873-7722. Dostupné na: [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(01\)00028-7](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(01)00028-7)
- HALL, C. Michael. *Tourism planning: policies, processes and relationships*. Pearson Education, 2008, 2nd edition. 302 s. ISBN-13: 978-0-13-204652-7.
- HALL, C. Michael. *Constructing sustainable tourism development: The 2030 agenda and the managerial ecology of sustainable tourism*. In Journal of Sustainable Tourism [online]. Routledge Taylor & Francis Group, 2019, roč. 27, č. 7, s. 1044–1060. ISSN 1747-7646. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/09669582.2018.1560456>
- HANČLOVÁ, Jana – TVRDÝ, Lubor. *Classification of the Regions* [online] [cit. 2021-01-08]. Ostrava: Technical University of Ostrava, 2004. Dostupné na: http://accendo.cz/wp-content/uploads/part_2-1_11_20041.pdf

INFORMAČNÁ SLUŽBA OSN VIEDENĚ. *17 cieľov, ktoré zmenia náš svet* [Online]. [cit. 2021-01-03]. Dostupné na: https://unis.unvienna.org/pdf/2016/SDG/SDG_poster_slovak.pdf

IUCN. *World conservation strategy* [online]. IUCN Publication, 1980. ISBN 2-88032-104-2. Dostupné na: <https://doi.org/10.2305/IUCN.CH.1980.9.en>

KAVALLINIS, Ioannis – PIZAM, Abraham. *The environmental impacts of tourism - whose responsibility is it anyway? The case study of Mykonos*. In *Journal of Travel Research* [online]. SAGE Publications Ltd., 1994, roč. 33, č. 2, s. 26–32. ISSN 1552-6763. Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/004728759403300205>

KEEBLE, Brian R. *The Brundtland Report: "Our Common Future". Medicine and War* [online]. London Routledge Informa Ltd., 1988, roč. 4, č. 1, s. 17–25. ISSN 2378-9980. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/07488008808408783>

KELMAN, C. Herbert. *Process of Opinion Change. Public Opinion Quarterly* [online]. 1961, roč. 25 spring, s. 57–78. [cit. 2021-04-22]. Dostupné na: <http://kelman.socialpsychology.org/publications>

KOUBOVA, Veronika – BUCHKO, Aaron A. *Life-work balance: Emotional intelligence as a crucial component of achieving both personal life and work performance*. In *Management Research Review* [online]. Emerald, 2013, roč. 36, č. 7, s. 700–719. ISSN 2040-8269. Dostupné na: <https://doi.org/10.1108/MRR-05-2012-0115>

KUSLUVAN, Salih – KUSLUVAN, Zeynep – ILHAN, Ibrahim – BUYRUK, Lutfi. *The human dimension: A review of human resources management issues in the tourism and hospitality industry*. In *Cornell Hospitality Quarterly* [online]. SAGE Publications Ltd., 2010, roč. 51, č. 2, s. 171–214. ISSN 1938-9663. Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/1938965510362871>

LANS, Wendelien – VAN DER VOORDT, Theo. *Descriptive research. Ways to study and research urban, architectural and technical design* [online]. 2002, s. 53–60. Dostupné na: <http://resolver.tudelft.nl/uuid:3585713f-1be1-4321-82f3-44888b70371a>

LEIPER, Nell. *The framework of tourism. Towards a definition of tourism, tourist, and the tourist industry*. In *Annals of Tourism Research* [online]. Elsevier Science Ltd., 1979, roč. 6, č. 4, s. 390–407. ISSN 1873-7722. Dostupné na: [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(79\)90003-3](https://doi.org/10.1016/0160-7383(79)90003-3)

LÉLÉ, Sharachchandra M. *Sustainable development: A critical review*. In *World Development* [online]. Published by Elsevier Ltd., 1991, roč. 19, č. 6, s. 607–621. Dostupné na: [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(91\)90197-P](https://doi.org/10.1016/0305-750X(91)90197-P)

LENHART, Jozef. *Historická zeleň, parky a záhrady v Bratislavskej župe: Fenomén parkov a záhrad - história verzus súčasnosť*. In *Zborník príspevkov z konferencie Bratislavského samosprávneho kraja*. Bratislava: Samosprávny kraj s Academiou Istropolitanou Novou, 2016. s. 15-49. ISBN 978-80-972-433-6-4.

LEWIS, Robert A. *Work-Life Balance In Hospitality: Experiences From A Geneva-Based Hotel*. In *International Journal of Management & Information Systems* [online]. Clute Institute, 2010, roč. 14, č. 5, s. 99–106. ISSN 2157-9628. Dostupné na: <https://doi.org/10.19030/ijmis.v14i5.17>

MARKOVIČOVÁ, Laura – MICHÁLKOVÁ, Anna. *Model of Sustainable Tourism in Slovakia*. In *19th International Joint Conference Central and Eastern Europe in the Changing Business Environment*: [online]. 2018. s. 216–228. Dostupné na:

<https://ceeconference.vse.cz/old/proceedings/2019/Prispevky/markovicova-michalkova.pdf>

MATHIEU, Edouard – RITCHIE, Hannah – ORTIZ-OSPINA, Esteban – ROSER, Max – HASELL, Joe – APPEL, Cameron – GIATTINO, Charlie - RODÉS-GUIRAO, Lucas. *Share of the total population that received at least one vaccine dose* [Online]. 2021. [Cit. 2021-06-05] Dostupné na: https://ourworldindata.org/covid-vaccinations?country=OWID_WRL

MCMINN, Stuart. *The challenge of sustainable tourism. The Environmentalist* [online]. 1997, roč. 17, č. 2, s. 135–141. ISSN 0251-1088. Dostupné na: <https://doi.org/10.1023/A:1018504117490>

MDVRR SR. *Verejná osobná doprava* [online]. Bratislava: MDVRR SR, 2017. 90 s. [cit. 2021-04-01]. Dostupné na: <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/doprava-3/verejna-osobna-doprava/strategicke-dokumenty/verejna-osobna-doprava-2030>

MDVRR SR. *Stratégia rozvoja cestovného ruchu do roku 2020, Príloha 5* [online]. Bratislava: MDVRR SR, 2013. [cit. 2021-04-08]. Dostupné na: <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/legislativa-a-koncepcne-dokumenty/koncepcne-dokumenty/strategia-rozvoja-cestovneho-ruchu-do-roku-2020>

MDVRR SR. *Register organizácií cestovného ruchu*. [cit. 2021.01.20] Dostupné na internete: <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/register-organizacii-cestovneho-ruchu>

MILLER, Graham – RATHOUSE, Kathryn – SCARLES, Caroline – HOLMES, Kirsten – TRIBE, John. *Public understanding of sustainable tourism*. In *Annals of Tourism Research* [online]. Great Britain: Elsevier Ltd., 2010, roč. 37, č. 3, s. 627–645. ISSN 1873-7722. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2009.12.002>

MIRRI SR. *Návrh Vízie a stratégie rozvoja Slovenska do roku 2030 - dlhodobá stratégia udržateľného rozvoja Slovenskej republiky* [online]. Bratislava: MIRRI SR, 2020a. s. 1-53. [cit. 2021-03-25]. Dostupné na: <https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2021/01/SLOVENSKO-2030.pdf>

MIRRI SR. *Správa o dosiahnutých výsledkoch v národných prioritách implementácie Agendy 2030* [online]. Bratislava: MIRRI SR, 2020b. 61 s. [cit. 2021-04-05]. Dostupné na: https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2020/12/SK_Sprava_dosiahnute_vysledky_A2030.pdf

MIRRI SR. *Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030* [Online]. Bratislava, 2020. 53 s. [cit. 2021-01-30]. Dostupné na: <https://www.mirri.gov.sk/sekcie/vizia-a-strategia-rozvoja-slovenska-do-roku-2030/index.html>

MOHANTY, Dr. Kalyani – Sasmita MOHANTY. *An Empirical Study on the Employee Perception on Work-Life Balance in Hotel Industry with Special Reference to Odisha*. In *Journal of Tourism and Hospitality Management* [online]. New York: American Research Institute for Policy Development, 2014, roč. 2, č. 2, s. 65–81. ISSN 2372-5133. Dostupné na: <https://doi.org/10.15640/jthm.v2n2a5>

MYONGSEI, Sohn. *How to remember the SDGs: The 5 Ps* [Online]. [videosúbor], Coursera Inc. [cit. 2021-01-20] Dostupné na: https://www.coursera.org/lecture/sustainable-development-ban-ki-moon/how-to-remember-the-sdgs-the-5-ps-IH3Xc?utm_source=link&utm_medium=page_share&utm_content=vlp&utm_campaign=top_button&startAt=9

NAJVYŠŠÍ KONTROLNÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Performance Audit of Preparedness for Implementation of Sustainable Development Goals* [Online]. Bratislava, 2019. Dostupné na: <https://www.nku.gov.sk/web/sao/reports>

NEYA HOTEL LISBOA. *Environmental sustainability* [Online] [cit. 2020-12-18] Dostupné na: <https://lisboa.neyahotels.com/en/social-responsability/>

NEVES, Pedro. *Tourism Towards Sustainable Regional Development* [online]. Stockholm: KTH Royal Institute of Technology, 2006, 73 s. [cit. 2020-12-03]. Dostupné na: https://www.kth.se/polopoly_fs/1.111267.1550158215!/Menu/general/column-content/attachment/Pedro%20Neves.pdf

NIJKAMP, Peter – Maria ABREU. *Regional Development Theory. International Encyclopedia of Human Geography* [online]. Elsevier Ltd., 2009, s. 202–207. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/B978-008044910-4.00869-5>

NOVACKÁ, Ľudmila. *Cestovný ruch, udržateľnosť a zodpovednosť na medzinárodnom trhu*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2013, 145 s. ISBN 978-80-225-3475-8.

NOVACKÁ, Ľudmila – ČERVENKA, Peter – DRÁBIK, Peter. *Marketingová Stratégia Destinácie Bratislavský Región Pre Roky 2018 -2022* [online]. Bratislava: Selale Education business, 2018. 161 s. ISBN: 978-80-973123-0-5

NOVANSKÁ, Viera – BRNKALÁKOVÁ, Stanislava. *Cestovný ruch ako nástroj udržateľného rozvoja mikroregiónu Biela Orava s ohľadom na mienku vybraných aktérov územného rozvoja*. In *Acta Universitatis Matthiae Belii. Séria environmentálne manažérstvo* [online]. 2014, roč. 16, č. 1, s. 29–39. ISSN 1338-449X. Dostupné na: <https://www.fvp.umb.sk/app/cmsFile.php?disposition=a&ID=18834>

NUNKOO, Robin – RAMKISSOON, Haywantee. *Power, Trust, Social Exchange and Community Support*. In *Annals of tourism research* [online]. Elsevier Ltd., 2011, s. 1–27. ISSN 1873-7722. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.11.017>

OECD. *OECD Tourism Trends and Policies 2020 Key Findings* [online]. Paris: OECD Publishing, 2020, 384 s. ISBN 978-92-64-62688-1. Dostupné na: <https://doi.org/10.1787/6b47b985-en>

OECD. *Tertiary graduation rate* [online]. 2021 [cit. 2021-05-01]. <https://doi.org/10.1787/15c523d3-en>

OYA, Carlos. *Africa and the millennium development goals (MDGs): What's right, what's wrong and what's missing*. In *Revista De Economia Mundial* [online]. Huelva: Universidad de Huelva, 2011, roč. 27, s. 19–33. ISSN 1576-0162.

PIKE, Andy – RODRÍGUEZ-POSE, Andrés – TOMANEY, John. *Local and Regional Development*. Abingdon and New York: Routledge 2nd edition, 2017, 406 s. ISBN 978-1-315-76767-3.

PRADHAN, Rabindra Kumar – JENA, Lalatendu Kesari – KUMARI, Itishree Gita. *Effect of Work–Life Balance on Organizational Citizenship Behaviour: Role of Organizational Commitment*. In *Global Business Review* [online]. SAGE Publications, 2016, roč. 17, s. 15-29. ISSN 09730664. Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/0972150916631071>

PULIDO-FERNÁNDEZ, Juan Ignacio – LÓPEZ-SÁNCHEZ, Yaiza. *Are tourists really willing to pay more for sustainable destinations?* In *Sustainability* [online]. Basel: MDPI, 2016, roč. 8, č. 12, s. 1–20. ISSN 20711050. Dostupné na: <https://doi.org/10.3390/su8121240>

- RISTVEJ, Jozef – KAMPOVÁ, Katarína. *Vedecké Metódy.Trilobit* [online] 2010. [cit. 2021-02-15]. Dostupné na: <http://trilobit.fai.utb.cz/vedecke-metody>
- SACHS, Jeffrey – SCHMIDT-TRAUB, Guido – KROLL, Christian – LAFORTUNE, Guillaume – FULLER, Grayson – WOELM, Finn. *Sustainable Development Report 2020: The Sustainable Development Goals and COVID-19* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2020, 509 s. [Cit.2021.03.26]. Dostupné na: <https://sdgindex.org/reports/sustainable-development-report-2020/>
- SAENZ-DE-MIERA, Oscar – ROSSELLÓ, Jaume. *Modeling tourism impacts on air pollution: The case study of PM10 in Mallorca*. In *Tourism Management* [online]. Elsevier Ltd., 2014, roč. 40, s. 273–281. ISSN 1879-3193. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.tourman>.
- SALAMAT, Mohammad Reza. *Ethics of sustainable development: the moral imperative for the effective implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development*. In *Natural Resources Forum* [online]. Wiley-Blackwell Publishing Ltd., 2016, roč. 40, s. 3-5. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/1477-8947.12096>
- SAMIMI, Ahmad Jafari – SADEGHI, Somaye – SADEGHI, Soraya. *The relationship between foreign direct investment and tourism development: Evidence from developing countries* [online]. In *Institutions and Economies*, 2013, roč. 5, č. 2, s. 59–68.
- SBA. *Postavenie MSP v cestovnom ruchu s ohľadom na súčasný vývoj v odvetví* [online]. Bratislava: Slovak Business Agency, 2020, 90 s. [cit. 2021-02-17]. Dostupné na: http://monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2020/10/Postavenie-MSP-v-cestovnom-ruchu_final.pdf
- SLOBODA, Dušan. *Slovensko a regionálne rozdiely: Teórie, regióny, indikátory, metódy*. [online]. Bratislava: Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika Konzervatívny. 2006, 49 s. [cit. 2021-02-18]. Dostupné na: https://spu.fem.uniag.sk/cvicenia/ksv/moravcikova/Sociologia%20vidieka%20a%20plh/Doplňkove%20materialy%20pre%20samostudium/Regionalny%20rozvoj/Slovensko_a_regionalne_rozdiely.pdf
- SPENCELEY, Anna – GOODWIN, Harold. *Nature-based tourism and poverty alleviation: Impacts of private sector and parastatal enterprises in and around Kruger National Park, South Africa*. In *Current Issues in Tourism* [online]. London: Routledge Informa Ltd., 2007, roč. 10, č. 2–3, s. 255–277. ISSN 1747-7603. Dostupné na: <https://doi.org/10.2167/cit305.0>
- STANO, František – SCHNEIDEROVÁ, Zita – ŠENKIRIK, Rastislav. *Stratégia rozvoja turizmu v Bratislavskom Kraji do roku 2020* [online]. Bratislava: Úrad Bratislavského samosprávneho kraja, 2015, 59 s.
- STYNES, Daniel J. *Economic impacts of Tourism: A handbook for tourism professionals* [online]. Tourism Champaign: Research Laboratory at the University of Illinois at Urbana-Champaign, 1997, 32 s. Dostupné na: [http://www.onestopmba.com/mba-download/upload/economic impacts of tourism.pdf](http://www.onestopmba.com/mba-download/upload/economic%20impacts%20of%20tourism.pdf)
- SWARBROOKE, John. *Sustainable Tourism Management*. Wallingford: CABI Publishing, 1999, 366 s. ISBN 0-85199-314-1.
- ŠPILKA, Jozef. *Bratislavský kraj v číslach* [online]. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2020, 53 s. ISBN 978-80-8121-787-6
- ŠÚ SR (2020). *Miera nezamestnanosti podľa veku a pohlavia*. [online] [2021-02-01]. Online data code: pr2014rs

ŠÚ SR (2021). *Návštevníci a tržby ubytovacích zariadení podľa krajov* [online] [2021-06-10]. Online data code: cr3005qr

ŠÚ SR (2021a). *Návštevníci v ubytovacích zariadeniach podľa krajiny pôvodu návštevníka a krajov* [online]. [2021-02-01]. Online data code: cr3004qr

THE WORLD BANK. *International tourism, number of arrivals, 1995 – 2019*. [online] [cit. 2021-03-20]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL>

TÖDTLING, Franz. *Regional Development, Endogenous*. In *International Encyclopedia of Human Geography* [online]. Elsevier Ltd., 2nd edition, 2020, roč. 11, s. 303–308. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10121-0>

UN. *United Nations Conference on the Human Environment* [online] [cit. 2021-01-03]. New York: United Nations publication, 1973, 77 s. Dostupné na: <https://undocs.org/en/A/CONF.48/14/Rev.1>

UN. *The Millennium Development Goals Report* [online]. New York: United Nations, 2015, 72 s. ISBN 978-92-1-101320-7. [cit. 2020-11-18]. Dostupné na: [https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf)

UNGA. *United Nations Millennium Declaration, A/RES/55/2* [Online]. New York: United Nations, 2000. 9 s. [cit. 2020-11-02]. Dostupné na: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_55_2.pdf

UNGA. *Road map towards the implementation of the United Nations Millennium Declaration, A/56/326* [online]. 2001. 58 s. [cit. 2020-11-02]. Dostupné na: <https://www.un.org/millenniumgoals/sgreport2001.pdf>

UNGA. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, A/RES/70/1* [online]. 2015. 35 s. [cit. 2020-11-02]. Dostupné na:

UN Statistical Commission. *Global indicator framework for the Sustainable Development Goals and targets of the 2030 Agenda for Sustainable Development* [Online]. 2021. [cit. 2021-04-03]. Dostupné na: https://unstats.un.org/sdgs/indicators/Global%20Indicator%20Framework%20after%202021%20refinement_Eng.pdf

UNWTO. *Global Code of Ethics for Tourism (GCET)* [online]. Santiago: UNWTO, 1999. Dostupné na: <https://www.unwto.org/global-code-of-ethics-for-tourism>

UNWTO. *International Tourism Highlights International tourism trends 2019* [online]. Madrid: UNWTO, 2020, 22 s. ISBN 978-92-844-2245-6.

UNWTO. *Platform Tourism for SDGs*. [Online]. Dostupné na: <https://tourism4sdgs.org/>

UNWTO. *Recommendations on Sustainable Development of Indigenous Tourism* [online]. Madrid: UNWTO, 2019, 24 s. ISBN 978-92-844-2129-9. Dostupné na: <https://doi.org/10.18111/9789284421299>

UNWTO - INSKEEP, Edward. *Guide for Local Authorities on Developing Sustainable Tourism*. 2nd edit. Madrid: UNWTO, 1998. 194 s. ISBN: 9789284402809. cit. podľa Wan a Li (2011, s. 2).

- UNWTO – ITC. *National Tourism Export Strategies: Reinforcing capacities to strengthen tourism value-chains and enhance local economic impact*. [online] [cit. 2020-11-28]. 2017. Dostupné na: https://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/Exporters/Sectors/Service_exports/Trade_in_services/ITC-UNWTO%20National%20Tourism%20Export%20Strategies.pdf
- UNWTO – UNDP. *Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030* [online]. Madrid: UNWTO, 2017, 108 s. ISBN 978-92-844-1940-1. Dostupné na: <https://doi.org/10.18111/9789284419401>
- U.S. Department of State. *Investment Climate Statements: Slovak Republic 2020* [online]. 2020. [cit. 2021.15.01]. Dostupné na: <https://www.state.gov/reports/2020-investment-climate-statements/slovakia/>
- ÚVZ SR – NCZI – IZA. *Covid automat na Slovensku* (31.05-06.07.2021) [cit. 2021.31.05]. Dostupné na: <https://korona.gov.sk/koronavirus-na-slovensku-v-cislach/>
- VLÁDA SR. *Východiská implementácie Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj* [Online]. Bratislava, 2016 [cit. 2020.11.27]. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/12724/1>
- VLÁDA SR. *Uznesenie vlády SR č. 95/2016: K Východiskám implementácie Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj* [Online]. Bratislava, 2016a. 2 s. [cit. 2021-02-16]. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/9124/1>
- VLÁDA SR. *Návrh národných priorít implementácie Agendy 2030* [Online]. Bratislava, 2018. 40 s. [cit. 2020-11-30]. Dostupné na internete: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/22985/1>
- VLÁDA SR. *Koncepcia implementácie Agendy 2030 v medzinárodnom prostredí: Zodpovedné Slovensko – udržateľný rozvoj za našimi hranicami* [Online]. Bratislava, 2017. 25 s. [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/21703/1>
- VLÁDA SR. *Návrh postupu vnútroštátnej implementácie Agendy 2030* [Online]. Bratislava, 2017a. 18 s. [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/22215/1>
- WALIGO, Victoria M. – CLARKE, Jackie – HAWKINS, Rebecca. *Implementing sustainable tourism: A multi-stakeholder involvement management framework*. *Tourism Management* [online]. Elsevier Ltd., 2013, roč. 36, s.342–353. ISSN 1879-3193. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2012.10.008>
- WAN, King Yim Penny – LI, Xiangping. *Sustainability of Tourism Development in Macao, China*. *International journal of tourism research* [online]. John Wiley & Sons, Ltd., 2011. Dostupné na: <https://doi.org/10.1002/jtr.2281>
- WCED. *The Brundtland Report: “Our Common Future”* [online] [cit. 2020-11-06]. 1987. Dostupné na: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- WTTC. *Travel & Tourism global economic impact & issues 2018* [online]. London: WTTC, 2018, 18 s.
- WTTC. *Travel & Tourism global economic impact & trends 2019* [online]. London: WTTC, 2019, 18 s.
- WTTC. *Travel & Tourism global economic impact & trends 2020* [online]. London: WTTC, 2020, 20 s.
- YANG, Jen Te. *Antecedents and consequences of job satisfaction in the hotel industry*. *International Journal of Hospitality Management* [online]. Elsevier Ltd., 2010, roč. 29, č. 4, s. 609–619. ISSN 02784319. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2009.11.002>

Zákon č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov, § 8 (1).

Zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov, § 2, písm. a

ZHANG, Yang – XIONG, Yu – J LEE, Timothy – YE, Min – NUNKOO, Robin. *Sociocultural Sustainability and the Formation of Social Capital from Community-based Tourism*. In *Journal of Travel Research* 2021, [online]. SAGE Publications, 2020, roč. 60, č. 3, s. 656–669. Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/0047287520933673>

Prílohy